

№ 215 16 773 / 1932-1-12

Л І Т О П И С

IV
5773
1932-1-12

Червоної Калини

04

МІТРОПЦІ

Червонофірляни

21/155

БІБЛІОТЕКА
 НАУКОВ. Т-ВА ІМ. ШЕВЧЕНКА
 УЛЬГОВІ.

1 9 3 2

С І Ч Е Н Ь

„ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“

Річна передплата 13.— зол.
Піврічна » 7.— »
Чвертьрічна » 3 50 »
Для членів »Червоної Калини«
чвертьрічно 3.— »
Ціна поодинокого числа 1.20 »
В Румунії: річна передплата 360 леїв
піврічна 190 л., чвертьр. 100 л.
Для інших країв 2 \$ річно.

За кордоном приймають передплату на »Літопис Червоної Калини« та впис членів:
В Сполучених Держ. Північної Америки:
The Ukrainian Legion, P. O. Box 578, Philadelphia, Pa. USA. / В Канаді: The Ukrainian Legion, Winnipeg, Man. P. O. Box 2121 /
В Румунії: Dmytro Herodot, Bucarest IV., Delea Veche 45.

АДРЕСА: ЧЕРВОНА КАЛИНА, ЛЬВІВ, РУСЬКА 18/ІІІ.

КОНТО П. К. О. ч. 410.185.

Вже вийшла

незвичайно цікава праця Ілька Борщака

ВЕЛИКИЙ МАЗЕПИНЕЦЬ ГРИГОР ОРЛИК

ГЕНЕРАЛ ПОР. ЛЮДВІКА XV.

Ревеляційні документи про взаємини Франції та України в XVIII віці, відкриті в архівах Міністерства Закордонних Справ у Парижі та в музею Замку Дентевіль.

Виїмки з великого, досі невідомого „Діярія“ Гр. Орлика.

Книга багато ілюстрована з мистецькою вінеткою арт. Гординського.

ЖАДАЙТЕ і КУПУЙТЕ вироби з української кооперативної фабрики „ЦЕНТРОСОЮЗ“

МИЛО до прання в кістках $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{1}$ кг.
до прання і миття з запахом паковане
вибагливе туалетове з різними запахами.

НИТКИ різної сорти.

При закупках звертайте увагу на наш охоронний знак „ЦЕНТРОСОЮЗ“!

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ „ЗИЗ“

одинокий український сатирично-гумористичний журнал. — що вдатно, з правдивим гумором ілюструє події нашої буденщини, вносить розвагу в сірі будні, зганяє з перетомленого чола хмаринки смутку, навіть в часах тяжкої скрути та теперішних злиднів.

Чвертьрічна передплата зол. 3.— Адреса: „ЗИЗ“, Львів, вул. Руська ч. 18. ІІІ. пов.

ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

ІЛЮСТРОВАННИЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ

Річник IV. 1932. (I-XII.)

ЗМІСТ:

ПРИНАГІДНІ СТАТТІ	Ч. Ст.	Ч. Ст.
* * * З Новим Роком	I. 2	
О. Карпінський: Перед Зеленими Святами	VI. 2	
* * *: До наших читачів	IX. 2	
СПОМИНИ		
Юрко Гарасимів: Різдво Христове на Великій Україні	I. 2	
Роман Купчинський: Дзяздьо	I. 9	
Микола Алиськевич: Моя поїздка в Петроград для виміни полонених	I. 10	
Всеволод Петрів: Три зустрічі з проф. Академії Генштабу ген. Юнаковим	I. 13	
Степан Венгрінович: Христос Раждається	I. 14	
І. Л-ий: Крути	II. 2	
Зиновія Шепель: Батько повстанця	II. 5	
Мих. Михайлик: День 16 січня 1918 р. (ст. ст.)	II. 11	
Ст. Венгрінович: Зі споминів гарматчика	II. 14	
Др. Павло Дубас: З району Махна	III. 7	
Микола Алиськевич: Вишкіл команди Етапу У. Г. А. на Україні	III. 14	
Мих. Михайлик: Виступ Першої Української Військової Школи	III. 18	
Іван Савич: Гуцульський полк морської піхоти	IV. 15	
Омелян Васильчич: Жидачів у рр. 1918-19	IV. 16	
С. Гайдучок: Сот. Петро Газдайка	IV. 17	
Степан Венгрінович: Весна 1920 на Україні	V. 6	
Борис Монкевич: З останніх днів боротьби	VI. 4	
Микола Видибайло: По дорозі до кращого	IV. 11	
" " " " " "	VII-VII. 31	
Михайло Михайлик: Український національний рух в Криму в 1917 р.	VI. 12	
" " " " " "	VII-VIII. 22	
С. Х.: Становодство I. корпусу У. Г. А.	VI. 15	
Степан Зибачинський: Випад галицьких військ на Закарпаття	VII-VIII. 2	
Омелян Терлецький: З життя полонених Українців у Німеччині в 1916 р.	VII-VIII. 8	
Степан Стечишин: Зі споминів полоненого	VII-VIII. 17	
Зенон Стефанів: Два роки в Українській Армії	IX. 8	
" " " " " "	X. 9	
" " " " " "	XI. 13	
" " " " " "	XII. 6	
Чарнота: Останні західньо-українські частини на Великій Україні	IX. 14	
Мирон Заклінський: Турки — стрілецькі сусіди 1916 р.	X. 3	
Горліс Горський: Холодний Яр	X. 6	
П. Крук: Присяга	X. 13	
Йосафат Сідельник: Перші дні листопада 1918 на головнім дворі	XI. 2	
Омелян Терлецький: Як українські полонені у Вєдлярі привітали укр. революцію в 1917 р.	XI. 6	
Ю. Горліс-Горський: Рік в Холодному Яру	XI. 10	
Омелян Терлецький: Українці-полонені у вєдлярському таборі підчас повстання української держави в другій половині 1917. року.	XII. 4	
ІСТОРИЧНІ НАРИСИ		
І. К. Початки артилерії на Україні	I. 5	
Володимир Марак: Коротка історія 9. гарматного полку У. Г. А.	I. 17	
Василь Задояний: Наддністрирці в Таращанському повіті	II. 6	
І. К. Сотник Дмитро Вітовський на Волині	II. 7	
С. Г.: Свідки слави недавнього минулого в Белзі	II. 13	
І. К.: З історії козацької артилерії	II. 17	
Р. С.: Окремий Стрілецький Запорозький Курінь в Галичині	II. 19	
Др. Іван Козак: Дещо про державну жандармерію З. О. У. Н. Р.	III. 3	
" " " " " "	IV. 20	
" " " " " "	V. 15	
Н. К.: Ще про відзнаки Сірожупанців	III. 8	
Др. Микола Андрусак: Проби організування галицько-українського народного війська в 1848-1849 рр.	III. 9	
Теоділь Коструба: Козацьке самостійництво в кінці XVI. ст.	III. 22	
Антін Романюк: Українська Чорноморська Фльота в 1918-19	IV. 2	
М. Андрусак: Державні змагання Українців на Далекому Сході в 1917-1920 рр.	IV. 5	
Савченко-Більський: Короткий історичний нарис розвитку фльоти	IV. 11	
" " " " " "	V. 21	
І. К.: Українська артилерія в часи Богдана Хмельницького	IV. 18	
Б. Л.: Як виглядав гетьман Іван Мазепа	V. 3	
Святослав Шрамченко: Українська воєнно-морська політика на Криму 1917-18 рр.	V. 9	
І. К.: У. С. С. у Володимирі 1916-17 р.	V. 18	
Др. Іван Карпинець: Історія 8 галицької бригади	VI. 7	
" " " " " "	VII-VIII. 12	
" " " " " "	X. 16	
" " " " " "	XI. 19	
" " " " " "	XII. 18	
Н. П-па: Протибольшевицькі повстання на Україні в 1921 р.	VI. 16	
" " " " " "	IX. 6	
Микола Голубець: Іконографія Мазепи.	VII-VIII. 5	
І. К.: Терехтемирів, запорозький військовий штаб	VII-VIII. 11	
Теоділь Коструба: Петро Конашевич Сагайдачний	VII-VIII. 26	
Арсен Медяник: Кубанський козацький воздухоплавний дивізіон	IX. 3	
І. К.: Українське військо у княжі часи	IX. 11	
" " " " " "	X. 14	
" " " " " "	XI. 16	
" " " " " "	XII. 13	
С. Шрамченко: Український Морський Міністр Старший Лейтенант фльоти М. І. Білінський	IX. 17	
Микола Андрусак: Українська історіографія за останнє десятиліття (1921-30)	IX. 20	
" " " " " "	X. 21	
Ол. Доценко: Рейд Отамана Сагайдачного	XI. 4	
Ол. Доценко: Рейд Отамана Залізняка	XII. 2	
ВІРШІ ТА ОПОВІДАННЯ		
Микола Матіїв-Мельник: Хозарська данина (вірш)	III. 2	
Василь Горбай: „Гати Петре!“	IV. 10	
Микола Матіїв-Мельник: За Десну! (вірш)	V. 2	
Н. Кибалюк: Над Смотричем	V. 12	
Л. Л.: Незнаний гріб (вірш)	VI. 2	
С. Мариненко: Крига	VI. 17	
Ф. Невестюк: За Збруч! (вірш)	VII-VIII. 16	
Ярослав Курдик: Ідуть стрільці (вірш)	X. 5	
" " " " " "	X. 8	
" " " " " "	XI. 2	
Н. М. Гармати, кріси, кулемети... (вірш)	XI. 2	
Ярослав Курдик: Десятник чорт	XI. 9	
Михайло Середа: Хорунжий Масловець	XII. 15	
БІБЛІОГРАФІЯ		
І. Ш. Список жерел до історії української визвольної війни 1914-1921 рр. (Продовження р. 1931)	I. 24	
" " " " " " " "	II. 24	
" " " " " " " "	III. 24	
" " " " " " " "	IV. 23	
" " " " " " " "	" " "	
" " " " " " " "	" " "	
" " " " " " " "	" " "	

ПОСМЕРТНІ ЗГАДКИ

	Ч. Ст.
* * *: Ген. Осип Михайло Доброволя - Вітошинський	I. 8
В обличчю пам'яті борців: Полковник Абриньба	IV. 22
Хор. Іван Старченко	IV. 23
Микола Туряняський У. С. С.	V. 24
Хор. Микола Гончаренко	VII-VIII. 37
Нестор Яців: Один з найкращих	IX. 23

РЕЦЕНЗІЇ І ЗАМІТКИ

* * *: Великий Мазепинець Григор Орлик	I. 23
* * *: Перша українська Енциклопедія	II. 23
* * *: Іван Чернява: На сході ми	XI. 23

РІЖНЕ

Богдан Кабарівський: З поїздки до Вадович	I. 15
Від видавництва	I. 21

Видання Червоної Калини на протязі десятиліття	I. 22
Стан Видавництва „Літопису Червоної Калини“	I. 23
Від Видавництва	III. 2
Лист до Редакції	III. 17
Михайло Островерха: В пам'ять героїв	VI. 3
Змагання за нагороду „Червоної Калини“	VI. 23
Рахункове замкнення за рік 1931 видавничої кооперативи „Червона Калина“	VII-VIII. 35
Загальні Збори „Червоної Калини“	VII-VIII. 36
У. С.: Яку матеріальну поміч одержують наші інваліди	VII-VIII. 36
Місяць жовтень — місяць українського часопису	X. 2

№ 1-6, 7/8, 9-12

(КН № 41)

ЛІТОПИС

ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

ІЛЮСТРОВАННИЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ

IV. Річник

ЧИСЛО 1 *

СІЧЕНЬ

* 1932

Ген. Осип Доброволя-Вітошинський
† 9 грудня 1931 р.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ Ж-1659 II

З Новим Роком

За нами знов один рік. Вступаємо в новий, четвертий рік видання.

Оглядаємося поза себе на виконану працю. Цінний і самотній для нас осуд про наш журнал можуть видати тільки наші Читачі. Миж всетаки глядимо на пройдений шлях з вдволенням. Серед тих важких матеріальних обставин, серед яких виходить наш журнал, ми маємо внутрішнє переконання, що по змозі наших сил виконуємо наложені на нас обов'язки з успіхом. Думаємо, що всетаки даємо нашим Читачам ті точки зацепу, які відновлюють в пам'яті учасників пережиті моменти нашої історії, а майбутнім поколінням дадуть змогу зрозуміти всю велич і трагедію нашого минулого. Окрім того даємо історикам трохи сирого необробленого матеріалу, з якого вони мають у горнілі своїх дослідів випалювати поодинокі цеголки нашої історії.

Нарікаємо на важкі матеріальні обставини. Так. Вони нігде не є легкі. А що ми всетаки досить легко з ними справляємося, то завдячуємо це тільки гарним внутрішнім відносинам між нами й нашими Читачами, тій повній моральній піддержці наших Читачів, якою користується наш журнал.

Хочемо на цьому місці, на вступі в новий, четвертий рік видання подякувати Вам, Шановні Читачі, за це розуміння і за цю моральну підтримку. Думаємо, що там, де є моральна сила, там муситься знайти і матеріальна снага, яка поборє всі труднощі.

Зі свого боку ми старалися давати нашим Читачам по змозі матеріал цікавий, а також вартісний для нашої історії. Часом це тяжко погодити. Бувають матеріали дуже важні і конечні для видання, однак не занадто цікаві для читача. Просимо Вас, Шановні Читачі, робити час-до-часу уступку для історії.

Не забувайте, що Ви, Шановні Читачі і Передплатники, разом з редакцією і співробітниками починаєтеся до будови пам'ятника наших визвольних змагань і що для того ідеалу треба часом понести малу-маленьку жертву: Не гніватися, якщо кілька сторінок „Літопису Червоної Калини“ випало для Вас нецікавих.

В новім році будемо продовжувати видання нашого журналу в тім самім напрямі і з тою самою метою, що досі.

Щоби отримати традицію останніх наших визвольних змагань з цілою нашою історією, будемо присвячувати в цьому році більше місця українській військовій справі давніших часів, у глибину століть. Думаємо, що наш журнал не стратить, а навпаки зискає через те на цікавості й різноманітності.

На окремому місці подаємо стан фінансової господарки нашого журналу. Уважаємо, що наш журнал є спільним добром наших Читачів, тому щиро й одверто ділимося з ними нашими турботами.

Редакція.

Різдво Христове на Великій Україні

Написав: Юрко Гарасимів.

Січень 1920 р. — На дворі вже від кількох днів січе і січе. Мороз зі снігом та вітром завели козацький танець. В такий то химерний час, вже 12-й день посувається цілий „Кіш“ УСС. на полудневий схід. Ніхто з нас не знає, де кінець нашої мандрівки! Ще в латинське Різдво вихоплено нас з теплих подільських хат і дано приказ збиратись на півдні України, але і наша команда, а мабуть і „Начальна Команда“ самі не знали, де край нашому скитальству.

Довгим вужем розтягнулась валка.

Риплять вози по замерзлій землі, а на тих возах поруч всякого військ. барахла лежать стрільці в гарячках, босі, нераз і без сорочки. Товариші їхні групами ледви плетуться попри вози, вкривають їх полотняними ряднами, як у кого є, або й соломою.

Погоничі здебільша старшини, або підстаршини, бо дійсні „фірмани“ вже давно лежать на возах поміж тифозними або і в сирій землиці.

Коні і дві пари довгородих угорських волів теж з трудом волочать ноги, тягнуть вози по грудях і ховзькій дорозі. І вони босі, по підбивалися, ледви штильгують і голодні. Йдуть послухно, без батога, крок за кроком. Кожне тягне без принуки, поки саме від голоду-студені не впаде серед шляху.

Іде довгий — сирій шнур возів серед заметілі, мовчазно-понура, хіба часом переривають мовчанку вигуки погоничів, або скрип немашеного колеса. Часом на коні перемчить боком вершник. Часом валка на хвилю пристане. — То або період зупинивсь перед роздоріжжам, або дорога прикріша, треба якогось коня підбичувати а то і зовсім змінити. І знову дальше в дорогу, обминаючи ще тепле тіло упавшого коня.

Час від часу котрийсь стрілець сідає в сніг і роззувається, щоби снігом розтерти свої білі мов папір відморожені ноги.

Вже перед вечером серед такої мандрівки блиснуло

сонічко, щоби бодай на мить розвеселити стрілецькі душі. А мороз ще більше кріпшав. Далеко на небо-склоні замаєчили сині смуги дерев і в сяєві заходячого сонця заблестіла церковна баня.

Командант коша, сот. Гарасимів висилає мене і ще одного товариша (мабуть хор. Николоюка), наперед до села, щоби підшукати квартири.

Я це ремесло знав дуже добре. Умів і для стрільців відповідні хати винайти, і для старшин, і для команди добрий пункт підобрати, і для обозу, і для коней відповідне приміщення.

А в підбиранню квартир треба неабияку мати практику і орієнтуватись в чужому селі чи містечку швидко. Жадне село не любить квартир, а ще в такий час, де за військом і всякі пошести мов мари тягаються. Треба вибрати таку часть села, де і кращі будинки є і вода близько і сухо і від шляху недалеко, а що найважніше, щоби менше тифу межи населенням було.

Спершу треба питати, скільки денно є похоронів. Коли 2-4, значить добре, небезпека невелика. Коли 5-10, значить вже гірше!

Зібравши ті всі інформації, ідеш і виділюєш спершу улиці; то для тої сотні, то для тої, то для обозу, а то для команди. Коли вже є райони, тепер квартири для стрільців і командантів. З цими останніми вже гірше!

Жадна хазяйка не хоче відпустити своєї світлиці, головню такої, яка на Україні часто стрічається, гарно прибраної килимами і скатертями. Тут треба уже йти на хитрощі.

До поганої хазяйки треба підлеститись, похвалити її хазяйство, сказати якийсь комплімент. До молодої — гарної треба якесь гарне слівце промовити, очком моргнути, щось до ушка шепнути, легко за лікоть щіпнути і квартира готова. До лихої треба на сусідку вигадувати а її хвалити, ще й дитині цукру дати. Часом треба щось до товариша „на шот“ соли і гасу (нафти) натякнути.

— От тут, у коморі, добре булоб примістити мішки зі солею а в клуні зложимо бочки з нафтою на току.

Хазяйка, це почувши, вже і в хату просить і самогоном вгощає, обіщює в грубі затопити, щоби лиш до сусіди якихось найгірших садатів вмістити, найкраще би кінноту, бо в сусіди доволі є вівса і мішанки; а в неї самої, щоби „непримінно“ сам командант квартирував.

Не обійшлося нераз і без того, що треба було і вуси підслинювати і догори підкручувати, а шапку зовсім на одно око натягати, на кріс треба було багнет насаджувати і мимо військового правильника, в хаті з плеча не стягати для ефекту, а чоло аж на ніс насуплювати. Треба було починати від того, що будемо шукати за кубом, що гонить „самогона“, а коли найдемо, то обов'язково заберемо! Тоді найгірша язя м'якла і обіцяла приготувати квартиру найкращу за все село!

Коли ми вїхали в село, вже добре звечоріло. Село звалося Юрківка і мало залізничу стацію, через яку веде шлях із Жмеринки до Вапнярки а там до Одеси!

Метнулись ми за інформаціями, та тут біда. На ніщо нам не здався наш досвід і сприт. В селі ріжного війська мов напхав. Ріжні частини Галицької Армії сюди стягаються! Щож чинити? Ми повизначували райони помежи іншими частинами і готово. Якось мусимо одну ніч „перекапарити“.

Тільки для штабу піднайшов я одну хату зовсім

новеньку, близько шляху, ще навіть без дверей і без вікон.

Це дядько до своєї старої добудував цієї осені нову, яку ще не викінчив і сам із сімєю живе через сіни в старій, а враз з ним щось 5-х стрільців з якоїсь гал. частини.

Добре вже було ввечір, як вїхав в село кіш. Я здав звіт про ситуацію. Ну, щож зробиш, треба як-небудь через одну ніч перемучитись. Команданти відділів дістали приказ радити як можуть на свою руку і здати ще сьогодні звіт про приміщення свого відділу! І дійсно вже по годині почали команданти здавати звіт про яке-такє приміщення стрільців. Кухарі надурно варили сьогодні вечеру, бо стрільці були такі змучені дорогою, що окрім 2-3-ох чурів (ті ніколи не дарують) ніхто до кухні не показався. В квартирі штабу настелено на долівку соломи, вікна і двері позакривано подертими міхами і нічліг аж-аж!

Тут зібралися: Сот. Гарасимів, сот. Носковський (виздоровець), пок. пор. Ясеницький Євген (визд.), мабуть пор. Іванець, пор. інтендант Бабій, хор. Гук, „менажемайстер“ хор. Николоук, я і ще кількох, а крім того двох чи трьох чурів.

В хаті було зимно мов на дворі, однак то не перешкаджало, що ми всі, утертим звичаєм, пороздягалися до нага і почали полювання в своїм біллію. Охорона від тифу.

Хтось витягнув самогон, інший сало, а я чісник, з яким ніколи не розставався. Говірливий пор. Бабій розвів якусь тему, як звичайно, а хор. Гук пустив в рух свої анекдоти, до яких йому вторував пор. Ясеницький. В хаті ожило, хтось згадав про завтрішній Свят-Вечір. Всім перед очима пересунувся образ, як то наші близькі засядуть до вечері, тільки нас Бог-зна де ця вечера застане. Сумно якось стало на душі, бо ми неначе забули про Різдво. Хтось, мабуть хор. Гук, затягнув коляду, яку підхопили інші. Довго колядували, поки не позасипляли огрівшись самогоном і салом, змучені утяжливими маршами.

Другого дня зранку знову збірка і звіти і „кіш“ вільним темпом рушив даліше в свою монотонну путь. Це день Навеч. Різдва Христового.

І знову повторилися сцени з вчорашнього дня!

На дворі уже зранку політує сніжок! Неначе небеса хотять цей тернистий шлях закрити білим пухом.

Команда урадила, що в першому зустрічному селі цієї днини, оскільки буде можливе, залишаємось на дводневий відпочинок для відсвяткування свят!

Коло полудня розстелилося перед нами в балці широке село. І знова я ще з котримось з товаришів випередив частину і вїхав у село. Їхав мабуть з нами і сот. Носковський. Дорога в село тягнулася „кривулею“ прямо на греблю. Біля греблі якийсь будинок, на якому прибитий „афіш“ з написом, що заходом місцевого аматорського кружка відбудеться 3-го дня свят виставка „Ой не ходи Грицю“.

Село зветься Лука-Жабокрицька, селяни звуть Слобідкою. На греблі стоїть декілька молодших і старших селян, котрі вже здалеку звернули на нас увагу. Підходимо до них і інформуємось. Але попередю вони хочуть знати, що ми за одні, чи ми з Денікіном, чи таки так самі. Слідує малий виклад сот. Носковського і селяни, один перед другим, хотять нам послужити. На нашу втіху довідуємось, що в селі немає жадного війська, як також, що вже давно не було в селі жадних квартир. Селяни зразу

зробили на нас гарне вражіння своєю інтелігенцією і ввічливістю.

На наше питання, чи приймуть нас в село, заявляють, що тепер, коли вони знають, хто ми є, то хоч би ми і самі не хотіли, то нас не пустять із села, та ще в празник Різдва Христового. Інформують нас, деб нам найкраще було закватуватись і кожний із них хвалить свій кут.

Ми зараз метнулись шукати районів і квартир, що нам легко ішло, бо люди всюди ішли нам радо на стрічу. Небаром і „Кіш“ надійшов і застав усе приготоване. Стрільці зараз повеселішали і якимось охоче взялись до поміщування установ, обозу і коней. Навіть воли наші довгорогі весело заревли, чуючи теплі хазяйські стайні.

При вишукуванні квартир я зовсім забув подбати про себе, тож вприсився тимчасом на квартиру до команди, де вже розгосподарились всі старшини з т. зв. штабу і наш „вуйко“ (мій рідний вуйко, який, як цивільний урядовець, виемігував з Галицькою Армією із Золочева, ділив з нею всі невгоди, поки не помер за большевицької влади в селі Баланівці на Ольгопільщині, похоронений там місцевим теж патріотичним громадянством).

На дворі почало вже смеркати і в хату почали входити колядники, малі хлопчики, котрі гарно на голоси колядували нам всякі старі, гарні колядки. Хата наша була за тісна на нас усіх, а до того не хотіли ми і гостинности господарів надуживати, тому то я по порозумінню з поруч. Ясеницьким, пішов вже вечером в село за квартирую для нас обох. Перейшовши на другу вулицю, де не було наших, зайшов у першу стрічну доволі велику господарську хату. В хаті застав я саму хазяйку, старшу уже жінку, котра поралась біля печі. Коли побачила мене, спершу змішалася, але коли я поздоровив її словами Христос раждається! вона наче опритомніла. Я попросив, чи не відпустилаб вона другої хати для мене і ще для одного старшини. Хазяйка почала бідкатися, що хати не жалув, але в хаті буде зимно, бо цієї зими ще не палили там. На це ввійшов з надвору син, гарний парубок, бльондин, середнього росту, років біля 20, а коли довідався в чім річ і перепитав мене, хто ми є, каже:

— Прошу, зайдіть в хату, розглянетесь, а коли подобається, я зараз затоплю в грубі і в хаті мусить бути тепло.

Хата велика на 3 вікна. Постіль велика, гарна, чиста, образи на стінах обткані гарними сушеними цвітами, стіл застелений скатертю, на якій зложений хліб-сіль та ніж.

Я зараз здецидувався остати тут, лишив на дверях картку і пішов по пор. Ясеницького. Коли ми вернули, в хаті вже було доволі тепло, а Степан (так звали парубка) ще дальше підкидав дрова. На підлозі вже була постелена солома „дід“, на столі під обрусом гарне пахуче сіно, а в куті пишався гарно заквітчаний „Василь“.

Небаром прийшов до нас звітатись з нами сам хазяїн. Селянин коло 50 літ, низький ростом і досить мізерний. Зразу пізнати можна було, що люди спрацьовані. З перших його слів набрали ми вражіння, що не пересічна це людина. Свідомий патріот, розумний, щедрий, як сам казав, для української справи нічого не жаліє.

Хазяйка внесла просфору, яку передала хазяїнові і почала накривати нам стіл до вечері. На нашу

просьбу господарі поскликали всіх своїх до нашого столу. Окрім обох господарів і Степана, прийшов ще другий син Іван, високий брунет пристійний літ 18, інтелігентний, який покінчив в Тульчині 4 гімн. в українській гімназії, дві доні, одна яких літ 12, а друга менша, коло 10 літ. Засів ще з нами до столу чура пор. Ясеницького — Михась, молоденький жвавий хлопець.

По молитві, яку з повагою провадив хазяїн, взялися ми до вечері. Хазяїн почав угощати самогоном, самим первим, свого виробу. Сини обидва не пили!

При вечері хазяї почали нас випитувати про наші родини. Виявилось, що це якраз день імянин пор. Ясеницького, якому на імя було Евген. Сльози появились на його очах, бо він залишив десь там в краю молоду жінку і синочка, котрого ще не бачив. Предчував сердега, що вже не сяде з рідними ніколи до св. Вечері. Згинув десь на Соловках. Сумно стало всім нам, а хазяйка наша таки здорово прослезилась. Навіть наш веселий Михась і цей зніжковів.

Нараз наш хазяїн встав і вийшов до другої хати. По хвилі вернувся і вніс у руках образ. Були це властиво в рамках середньої величини вимальовані слова із св. Письма: „Блаженні ізгнані за правду, бо їх єсть Царство Небесне!“ Образ цей вмістив наш добрий хазяїн на стіні, на почеснім місці над головою пор. Ясеницького. Сцена ця зробила на нас потрясаюче вражіння. Цей вчинок селянина зворушив нас до глибини душі!

Коли наші господарі підчас розмови довідалися, що в селі находиться мій рідний брат і дядько, звернулись до синів, щоби вони пішли відшукати їх і щоб зараз спровадили їх сюди. Сини забрали зі собою Михася і пішли.

І дійсно за короткий час вернули, а з ними враз мій брат, вуйко, сот. Носковський, пор. Бабій і хор. Гук. Вони вже були по вечері у своїх господарів, то прийшли поглянути на наші квартири і щоб враз з нами заколядувати. Господар наш почав всіх угощати. Пор. Ясеницький зложив з нас хор і ми завели наші коляди, які нашим господарам дуже подобалися, а далі ріжні стрілецькі та патріотичні пісні. В цих останніх допомагали нам наші господарі, що нас немало здивувало, тим більше, що і хазяйка наша теж брала в них участь. Господарям дуже подобалися головно стрілецькі пісні, а пісенька, яка що тільки появилася, Купчинського „Ой, та зажурились“ зворушила їх глибоко так, що ми її мусіли кілька разів повторювати. Господарі тепер набрали вже до нас повного довіря, бо передтим, як казав хазяїн, не були ще певні щодо нас, знаючи, що ми йдемо з Денікіном. Показалося, що господар знає цілого Шевченка, якого портрет враз з іншими заховав перед небажаними гістьми. Навіть одна з донечок деклямувала нам вірші з „Кобзаря“!

Так ми разом гуторили та співали і не стямались, як нам уже і північ минула.

Вже далеко поза північ ми розпращалися та удалися на спочинок. Довго, набравши вражінь, не могли ми заснути, аж згодом солодкий сон взяв нас у свої мягкі обійми. На другий день наша хазяйка внесла нам гарне снідання і ми, покріпившись, пішли в церкву. День гарний, погідний — морозний.

Коли ми по церкві вернули домів, застали в хаті повний бенкет. То господарі угощали чурів, які на-

годилися у відвідини до нашого Михася. Розуміється, що і ми пристали до компанії.

Вечером цього дня були ми всі прошені до місцевого „батьюшки“.

Батьюшка „малорос“, але йому з Денікіном краще. Були в нього і дві гарні доні, до яких приступу взято боронило двох богословів, які під звуки „гітари“ вигопкувати всякі „падеспани“, гордо поглядаючи на нас, що ми чогось такого не втнемо. Тут забава не клеїлася і не можна було навіть порівняти до вчорашньої широко-селянської забави. Коло півночі ми порозходились з якимось дивним несмаком домів.

Другого дня свят після Богослуження, була заряжена командою збірка цілого „Коша“. Стрілецьтво почувало себе на загал добре, було задоволене і вдячне громадянству Слобідки, котре старалось як могло, бодай цими святами облекшити нашу тяжку долю. Томуто стрільці з жалем прийняли вістку і наказ лагодитись на завтра в дальшу путь.

На св. Степана почався вже з ранку в селі рух. Це готовився „Кіш“ до вимаршу. Наш хазяїн рано

поспрошував своїх вже знайомих старшин і справив нам гарне пращання. Так, що коли нам уже прийшла пора виходити з хати, то зі зворушенням пращали ми своїх любих добрих господарів, з котрими ми за цих 2 дні успіли так зжитись, неначе би ми вже давно були добре знайомими — рідними. Це за весь час мого побуту на Великій Україні перша така гарна квартира. Здавалося, немовби чоловік другий раз від своєї рідні виходив на війну.

Я полишив свою стрілецьку знимку своїм хазяїнам на спомин. На дворі настала відлига і почав навіть падати дощ, що ще більше додавало жалю - туги.

І знов рушила довга валка возів, помежи які прямували піші відділи, в далеке незнане. Стрільці щоправда якось через дві доби віджили, набрали певних сил і запалу. Вони відчували, що хоч є вигнання серед чужого моря, що вони всетаки серед своїх братів.

Так почали ми снувати дальшу нитку страждань, які закінчилися звісною Кожухівською трагедією.

Початки артилерії на Україні (XIV-XVII ст.)

Подав І. К.

Перші вістки про існування артилерії на Україні маємо зі Львова. В 1394 р. прийшли до Львова перші пушки і шість бочок пороху; привіз їх пушкар Зброжек на приказ Ягайла. Від того часу у Львові були постійно пушкарі, що мали нагляд над оборонними засобами міста, робили порох, направляли пушки і под. З різних родів пушок, що їх уживано у Львові, згадуються бомбарди або гуфниці, тарасниці і шротівниці. В 1468 р. засновано у Львові міську людвисарню тобто відливню пушок.

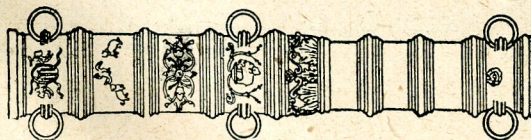
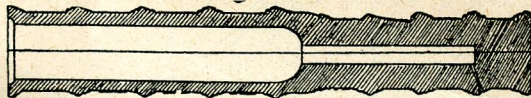
З кінця XV століття є дані про артилерію в різних українських замках. Цифри є такі:

1471 р. у Винниці 1 пушка, в Чуднові 3 пушки, в Житомирі 4 пушки великі, 5 тарасниць;

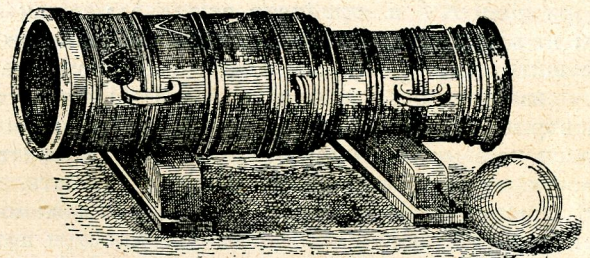
1494 р. в Кам'янці на Поділлі 11 пушок, а саме 1 велика тарасниця, 4 півтарасниці, 4 пушки менші від тарасниці, 2 півгуфниці (з них одна „на спосіб моздіра“), в Скалі 3 фоглери;

1495 р. у Львові у Високому замку 1 гуфниця, 1 півгуфниця, 1 тарасниця, 1 півтарасниця; в Глинянах 2 фоглери і крім них спроваджені зі Львова — 1 гуфниця, 1 тарасниця, 9 фоглерів.

1497 р. в Перемишлі 2 $\frac{1}{2}$ півтарасниці, 2 моздіри, 1 менший моздір.

Візантійська бомбарда XV. ст.

Бомбарда XV. ст.

Наведені тут назви мають таке значіння:

Тарасниця (також тараниця з нім. Terrassbüchse) мала свою назву від того, що первісно служила до оборони мурів і що ставлено її на замкових блянках або тарасах. Тарасниці зпочатку були невеликого калібру; згодом уживано цієї назви для великих штук.

Півтарасниця пушка того самого типу, що тарасниця, але мабуть калібру о половину меншого.

Фоглер (або фогляр, нім. Vögler, франц. veuglaire) — більш вироблена пушка, з рухомою порохівницею, себто коморою на порох.

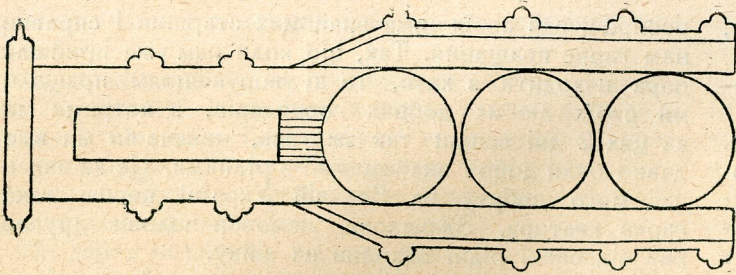
Гуфниця (нім. Haufnitz) — коротка пушка, ширшого калібру, служила до стріляння під більшим кутом нахилу, нпр. на ворога захищеного за муром чи валами.

Півгуфниця мала мабуть вужче дуло як гуфниця.

В інших жерелах знаходимо ще такі назви:

Бомбарда — коротка пушка з широким дулом на великі кулі, служила до розбивання мурів; тому називано її теж „бурячим ділом“ або „півбурячим“, залежно від калібру; те саме значіння має моздір.

Шрубниця — пушка зложена з частин, котрі

Бомбарда (перекрій).

були разом зішрубовані; для відчищення і набивання її розкручувано.

Півшрубниця — шрубниця меншого калібру.

Харчівниця — рід пушки дотепер не в'яснений.

Найдавніші пушки були дуже різнородних форм і калібрів. Кожний відливач пушок виливав довільні штуки, більше не раз звертав увагу на зверхній вигляд і розмір свого твору, як на практичну мету. Але згодом артилерія наблизилася до дійсних потреб війська і людвісарі, користаючи з практичного досвіду, стали змагати до того, щоби виробити якісь сталі типи пушок. Кулі зпочатку були кам'яні.

Важним поступом в будові пушок було те, що по боках придано їм чопи: через те пушки могли тривкіше і певніше лежати в ложах, і можна було довільно підносити їх в гору чи спускати до долу, звертати в право чи в ліво при цілянні. Тоді вже був відомий квадрант і це облекчувало кервання пушок.

При кінці XV в. прийнято всюди залізні вилиті кулі на місце кам'яних. Ця важна зміна дала можливість зменшити калібер пушок. Через те також зменшилася вага пушок, артилерія стала більш рухлива і поворотна. Пушки, котрих дотепер вживали найбільше на замкових мурах, можна було перевезти на колесах в поле; так повстали польові гармати.

В описах українських замків з XVI в. можемо слідити цей поступенний хоч повільний поступ артилерії. Пушки старого типу з давніших часів ще не вийшли з уживання, але більшість їх є вже нова, уліпшена. Пушки, котрих описи маємо з 1552 року в Києві, Винниці, Острі, Мозирі, можна поділити на такі групи:

1) „старі“ пушки, без дати, є дуже короткі і широкі; довжину мають ледви 7 пядей (1'40 м.), калібер „на 2 пяді і 3 пальці“ (к. 15 цм.).

2) пушки з 1505-1507 р., довгі на 9¹/₂ до 14 пядей (1'90-2'80 м.), калібер 1 пядь і 3 пальці до 2 пядей (6-12 цм.)

3) пушки з 1524-1529 р., довгі на 12¹/₂-14¹/₂ пядей (2'50-2'90 м.), калібер „гусяче яйце“ (к. 5 цм.).

4) пушки з 1532-1536 р., довгі на 9¹/₂ - 11 пядей (1'90-2'20 м.), калібер „качаче яйце“ (4-5 цм.).

Наглядно видно, що пушки прибирають чимраз менший калібер: від широких дул 15 цм. в промірі до вузких на 4-5 цм. Рівночасно з тим пушки видовжуються: від первісної довжини 1¹/₂ метра доходять до 3 м. (хоч є і виньки, — короткі пушки о малім калібрі). Кулі до старих пушок є ще кам'яні, до нових залізні, обивані оловом.

Нові пушки не уявляють з себе

таких різнородних типів, як давні, тому також не мають стільки назв, що перше.

Діло це спижера пушка; дільце — пушка менших розмірів.

Серпентини — залізні пушки довгі 8-9¹/₂ пядей (1'60-1'90), калібру голубячого або гусячого яйця (2-5 цм.); назва пішла від крученої форми чи може від прикрас у виді вужів.

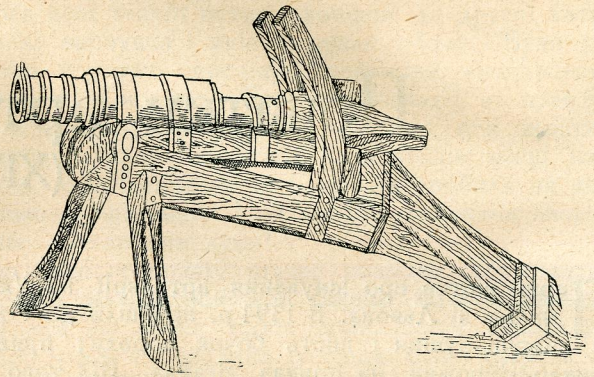
Сокіл або фалькон — се полева пушка калібру 10 цм.

Фальконет — також пушка з меншим калібром біля 7 цм.

Деколи гадуються ще пушки з назвами соловій калібру біля 18 цм. і нотшлянга калібру 13 цм.

На українських землях не було тоді (окрім Львова) значніших гарматних робітень; тодішні пушки в значній частині були роблені у Вильні, в державній людвісарні, і звіттам привожено їх до нас.

Стан артилерії в українських землях в половині XVI ст. є такий:

Тарасниця XV. ст.

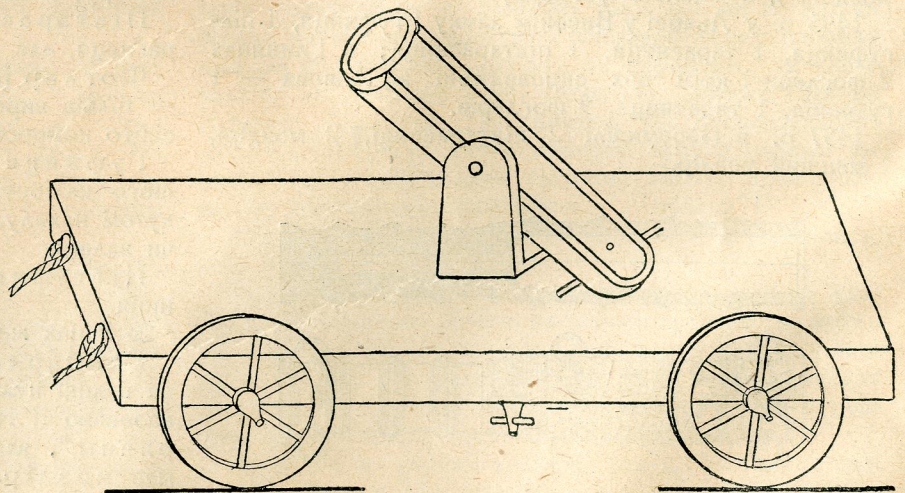
Львів 1537 р.: 1 тарасниця, округла, довга, 3 гранясті тарасниці, а 1 шрубниця або діло, 1 гуфниця, 1 діло, 2 дільця; 1558 р.: 4 великі діла, 3 бурячі діла, 1 менше діло; 1570 р.: 8 діл.

Володимир 1545 р.: 2 серпентини, 1 діло.

Луцьк 1545 р.: 10 діл і дільце, між ними 3 польові; 1552 р.: 10 діл, 1 дільце.

Кременець 1545 р.: 1 діло, 4 соколи, 2 моздірі, 22 фальконети; 1552 р.: 14 діл.

Винниця 1545 р.: 2 дільця; 1552 р.: 3 діла.

Гуфниця.

Брацлав 1545 р.: 2 діла великі, 2 діла польові; 1551 р. ці пушки забрали Татари.

Житомир 1545-1572 рр.: 1 дільце лите, 3 серпентини залісні.

Овруч 1545 р.: 5 серпентин.

Мозир 1552 р.: 5 діл, 2 серпентини.

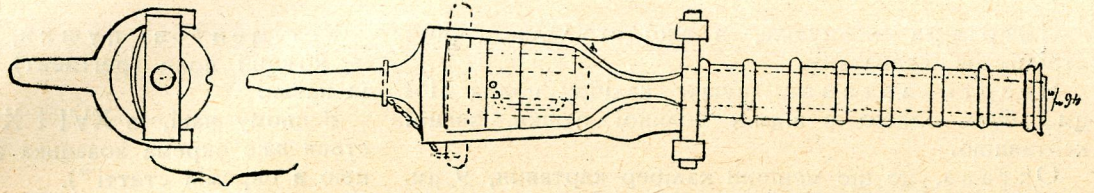
Київ 1552 р.: 14 діл нових з 1506-1529 рр., 4 діла старі, 11 серпентин.

Канів 1552 р.: 1 діло, 2 дільця спижевi, 1 дільце залізне, 3 серпентини.

Черкаси 1552 р.: 4 діла, 3 серпентини.

Остер 1552 р.: 4 діла, 2 серпентини.

Для переховання польових пушок служили цекгавзи тобто арсенали, нпр. у Львові і Києві. Це були звичайні шопи, покриті добрим дахом. Але головні державні артилерійські склади були в столицях в Кракові і Вільні. Звідтам в потребі перевезено пушки й на Україну.

Фоглер.

лові, 4 нотшлянди, 4 фалькони. Пушки везено на великих возах, запряжених по 8 коней, — фалькони по два на одному возі, інші поодиноко. Ложа везено окремо в 3 і 6 коней. У Львові прилучилося 30 пушок, котрі везено разом з ложами на возах, запряжених в 3, 6 і 8 коней; один моздір мав під собою 18 коней. На інших підводах були кізли, шнури, всяке знаряддя, залісні і камяні кулі, порох, прикритий від дощу воловими шкірами. При гарматі було 14 пушкарів, теслі, ковалі, колодії, каменярі; везено теж млини до пороху. Весь табор артилерії для 38 пушок мав 78 возів в 381 коней.

В 1552 р. в поході до Брацлава везено з Кракова 4 більші фальконети, ваги по 16 сотнарів кожний, і 6 менших по 12 сотнарів. При них були ложа, переди і всяке знаряддя: шуфлі, стемплі, кулі, порох, дальше козел, на котрім піднімали пушки, дві пари мосяжних бльоків зі шнуром 400 сязнів, 2 ліварі до підношення осей, залісні ланцюхи, знаряддя до шапців, — рискалі, сокири, мотики і ін. Було теж шатро для пушкарів, котрих було 5 і помічників 5. Коней було 74 з 36 фірманами. Наводимо ці подробиці, що дозволяють зорієнтуватися у тодішній організації артилерії.

З другої половини XVI століття і першої половини XVII маємо небогато жерел до історії артилерії на Україні, — був це час занепаду українських замків — оборонні засоби не збільшилися, а зменшилися. Вказують на це цифри із мострадії придніпрянських замків 1622 р.: Київ 12 діл і 9 серпентин; Житомир 1 діло; Біла Церква 3 спижевi діла, 2 залісні діла, 1 моздір; Богуслав 1 дільце; Корсунь 1 діло; Черкаси 6 діл і 2 серпентини; Чигирин 3 діла; Остер 3 діла. В західніх замках стан артилерії був кращий, але докладніших цифр не знаємо.

Дещо поправилась артилерія в 1630-1640 роках. В 1637 р. установлено в Польщі окремий податок на утримання артилерії (т. зв. нову квартиру) і установлено уряд постійного „старшого“ над гарматою, розпочато будову нових арсеналів, заведено нові типи пушок. Скористали з цього і українські землі. В 1640 р. в 8 арсеналах польської держави було 325 пушок, з цього на Україні 81 пушка, а саме:

Львів — 6 чвертькартавнів, 6 октав, 24 польових регіментових діл.

Бар — 4 колюбрини, 2 бастардові колюбрини, 8 регіментових польових діл.

Камянець — 2 колюбрини, 2 бастардові колюбрини, 15 фальконетів, 7 петрієрів

Кодак — 1 бастардова колюбрина, 4 регіментові полєві.

Подані тут нові типи пушок мають таке значіння:

Кольобрина (у нас звичайно „колюбрина“) звалась довга пушка більшого калібру, до 21 цм.

Бастардова кольобрина, це менша кольобрина, калібру коло 10 цм.

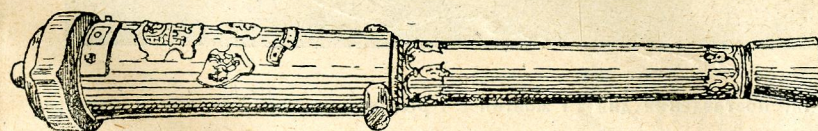
Артилерія біла 1550 р.:

	1. Шарфмеца, к. 34·5 цм.
	2. Василиск, „ 20·1 „
	3. Співачка, „ 18·4 „
	4. Соловій, „ 17·9 „
	5. Картавна, „ 15·7 „
	6. Нотшлянга, „ 13·6 „
	7. Серпентина, 11·4 „
	8. Фалькон (сокіл) „ 10·4 „
	9. Чверт-серпентина „ 8·5 „
	10. Фальконет, 7·2 „
	11. Серпентинета 5·0 „

Так у поході на Молдаву 1497 р. було 15 шрубниць, 2 півшрубниці, 2 тарасниці, 1 буряче діло, 3 півбурячі діла, 14 гуфниць, 2 харчівниці. Ці пушки по війні лишилися у львівським арсеналі.

Якісь пушки були в битві з Татарами 1512 р. під Лопушною в Галичині. В поході на Волохів 1531 р. було 15 гармат і 3 вози з амуніцією; ці гармати брали участь у битві під Обертином. В поході під Рогатином 1436 було 6 польових пушок.

Докладніший опис артилерії маємо з походу на Молдаву 1538 р. З Кракова ішли такі пушки: 2 со-

Пушка з 1529 р. відлита у Львові Бартосом Вайзе.

Петрієра — пушка, з якої стріляли дугими стрільнями, гранатами.

Чвертькартавна, пушка калібру понад 11,4 цм., була одною з відмін великої пушки, званої картавною.

Октава, це ще менший калібер картавни, 9 цм.

Регіментові пушки, це малі полеві гарматки, — кожний полк (регімент) мав такі пушки, звідси їх назва.

В цьому часі, в XVI і XVII століттях, розвивається вже окрема козацька артилерія, — займемося нею в окремій статті*).

Ген. Осип Михайло Доброволя-Вітошинський

9 грудня 1931 р. помер у Львові генерал старої австрійської армії Осип Михайло Доброволя-Вітошинський.

Хоча Покійний не був генералом УГА чи УНР Армії, проте ім'я його загально відоме, бо записане якнайкраще на одній з перших сторінок історії УСС.

На початках світової війни, в зимовій карпатській кампанії 1914-1915 рр., Покійний командував 130. австрійською бригадою, до якої належали й деякі відділи УСС. Молоді — мало, або й цілком не обізнані ще з вояцьким ділом — стрільці ставили тоді під його проводом перші кроки і завдяки своїй молодості, інтелігенції та спритові вславились як найкращі стежники (патрулери) в Карпатах. Та ні один з австрійських вищих старшин не зумів оцінити УСС-ів так, як цинив їх та дорожив ними пок. ген. Вітошинський, якого прозивали стрільці „наш дядько“. І дійсно — як найліпший дідунь про своїх внуків, дбав він про них, стараючись по змозі об-

лекшити їм, часом незavidну вояцьку долю — щоб не витрачували даром надійних сил, та щоб стрілецька добра слава марно не пропала.

Зимова кампанія в Карпатах закінчилася для стрілецтва гомінкою перемогою на горі Маківці, а історія цього славного бою звязана також з іменем покійного генерала, ще залишиться повсякчасно в пам'яті колишніх товаришів зброї, „старої війни“, УСС.

Ген. Вітошинський помер у 74 р. життя. Похорони відбулися 11. XII. на Личаківській цвинтар при співучасті найближчих знайомих, гуртка б. УСС. та хору під орудою рад. Купчинського.

*) Література: Tohlke W., Geschichte der gesamten Feuerwaffen, 1911; Górski A., Historia artylerji polskiej, 1902; Badecki K., Średniowieczne ludwisarstwo lwowskie, 1921; Badecki K., Ludwisarstwo lwowskie za Zygmunta I, 1921.

Пам'ятник на братській могилі вояків Соборної України, поставлений дня 14 жовтня в Кременці на могилах при монастирі.

„Дзядзьо“

(Памяти ген. Вітошинського. — Написав Роман Купчинський).

Грабовець 1915 року. Маленьке гірське село налите вщерть військом: у кожній хаті чета, або команда частини. В школі команда бригади. Там і командант генерал Вітошинський, „дзядзьо“, як його називали Усусуси.

„Дзядзьо“ вийшов на село. В старій вояцькій „мантлі“, в пімнятій шапці, з палицею в руках. Шкандибає отак що дня, заглядає в кожний кут, питає про це та про те. Не як грізний командант, пан життя і смерти тисячок сірих вояків, а як добрий господар, що відповідає за цілість і долю порученого господарства

— А як там коні? — питає обозників.

— Здорові, пане генерал, брикають!

— Богу дякувати. Доглядайте їх добре, щоб була поміч, як підемо вперед.

— Та ми, пане генерал, доглядаємо, але от учора вівса не „вифасували“.

— Ов! — дивується генерал. — А то чому? Чекайте, я вже це полагоджу! — і записує собі в книжечку.

А там ось, біля кухні якийсь крик. Хлопці відказують, що недобре мясо дістали.

— А я вам що пораджу! — борониться куховар.

— Яке дістав, таке даю.

„Дзядзьо“ підходить ближче.

— Що там такого?

Всі станули на „позір“ і ані пари з уст.

— Кажіть, що сталося? — питає першого з краю.

— Пане генерал, голошу слухняно, мясо недобре!

— Недобре, кажете. Ну, спробую. Кухар! А дайте-но мені покушати!

Старається вкусити шматок, але мясо як підошва, не на старі зуби генерала.

— Стара бестія — сміється „дзядзьо“, але ви, хлопці, маєте молоді зуби, то дайте раду.

— Та... ми зімо, пане генерал, але...

— Ну-ну, я вже там скажу.

І хлопці вже знають, що напевно скаже.

Це так що дня. Але нині, то мав пригоду зовсім небуденну.

Вийшов собі як звичайно на село, паличкою підпирається, люльку покурює і шкандибає собі.

Напроти нього „ляндштурмак“. Теж з паличкою і теж люльку покурює.

— Слава Ісусу Христу!

— Слава на віки!

Не пізнав, чи не знав ще генерала. Видно звідкись пришов, бо в 130 бригаді всі знали „дзядзя“.

— Не маєте, камрате, вогню? Набив люльку, а сірника нема.

Генерал витягнув сірники і подав воякові.

Поставали, розговорилися.

— Ну, як же там війна? — питає генерал.

— А щоб вона під землю запалася. Десь пани не мають роботи, тай війни їм захочується.

— Ей, чи то думаєте пани тому винні?!

— А хтож? Пани та й ще ті Українці.

— Українці! — дивується генерал. А тож по якому?

— Бо через тих Українців так довго війна. Я вам, камрате, зараз то виложу: Кожний нарід має своїх Українців. Москаль своїх, наш своїх, Німець своїх, Француз своїх, от через них ціла біда. Вони добровільно пішли на війну, а то молоде, жінки не має, дітей не зістало, то йому шей овшим. Легко такому воювати. Але нам, от як би вам і мені, до хрону нам тої війни. Я вважаєте, камрате, маю п'ятеро дітей і жінку. Якби так мене в „плін“ залапали, то тікаю до дому і — кінець війні.

— Ей, не гризійтеся. Війна вічно не буде. От ще через зиму перетягне тай годі.

— Говоріть ви своє. То вам і мені її не треба. Але генерали і ті Українці, то їм тільки в то грай — аби як найдовше.

— А відки ви знаєте, що генералам так дуже хочеться війни?

— Ой, не говоріть. А їм що за біда! Повбираються в золото, наїдяться, напюються, а ти, хлопе, ганяй по лісах та по дебрах, як той дикий звір. Заробляй їм на медалі та на „штерни...“ кажу вам, нема правди на світі...

Був би ще далі викладав свої погляди на війну і військову суспільність, якби не припадок.

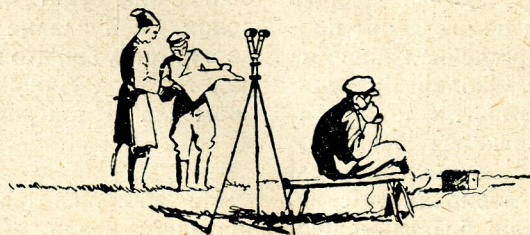
Чогось у бригаді треба було генерала. Адютант вибіг шукати за ним і застав „дзядзя“ на розмові з „ляндштурмаком“.

— Пане генерал, прошу слухняно прийти зараз до команди.

— Зараз, зараз. Тільки ще запитаю цього вояка...

Ніхто не знає, що старий генерал хотів спитати, чи що хотів відповісти. Бо коли звернувся знову до „ляндштурмака“, по ньому вже і слід застиг.

Треба признати, швидко полапався, а ще швидше рішився.

Моя поїздка в Петроград з комісією для виміни полонених

Написав: Микола Алиськевич, б. сот. У. Г. А.

I

Австрійський уряд зібрав в квітні 1918 р. комісією для виміни полонених в Росії. Комісія ця складалася з 56 членів, здебільша старшин, поменше лікарів, кількох залізничних урядовців і помічників Червоного Хреста. Головою комісії був назначений ген. Крейчі, його шефом інт. Рабль, із старшин половина штабових, половина молодших; з Українців належало нас двох: я і ст. урядовець залізничий п. Кобринський, однак останній не відїхав. Комісія мала бути в Росії приблизно 1½ року. Приготовання до виїзду тревали майже місяць. Кожний із приділених членів дістав вивінування в три парі цивільного одягу, плащ, футро, білля, постіль і по дві парі військового однострою. Щодо платні, мав кожний із старшин попри звичайну місячну платню як окремих додаток по 100 карб. денно, чури подібне вивінування і по 35 карб. денно. Не знаючи тодішніх російських відносин, кожний справив собі як найкращі і найелегантніші одяги, тай у подорож вибрався в ковнірці, манкетах і краватці.

Перед самим відїздом вручив мені п. Струтинський переписку проф. Ягіча у Відні з просьбою передати її проф. Шахматовові, а Митрополит Шептицький письма для петроградських гр. католиків. Як остаточний речинець виїзду назначено день 14. мая, для мене нетерплячо вижиданий вже хочби ізза того, що цікавий був я побачити російський світ, його столицю Петроград, а дальше пізнати правління большевиків, про яких кружляли як найрізноманітніші чутки. Всі ми одяглися в цивільні одяги, а військові однострої і зброю попакували в куферки. Поїзд наш складався з реставраційного, двох спальних і кількох III. кл. возів, решта товарних, повних військових одягів для полонених, аптичних медикаментів, особових і тягарових самоходів. Одна сепаратка III. кл. була вщерть заложена деревляними скринями, повними австрійських, німецьких і російських грошей. Вона була під опікою одного поручника Буковинця. Тим поїздом мали ми їхати до Пскова, де був тоді большевицько-німецький фронт, а тут пересістися уже в російський поїзд, який наш уряд замовив був у большевицької влади. —

В назначений день опустили ми о 2-ій год. по пол. Віденський північний двірць і виїхали в напрямі Кракова. На станції Границя опустили ми австрійську область і віхали в бувшу російську, тоді вже в польську під окупацією німецьких військ. Цікавий побачити околицю, сів я при вікні і весь час оглядав простір, який наш поспішний поїзд немилосерно прорізував по 50 клм. на годину, здержуючися лише на більших станціях, щоби набрати води. Околиці Границя-Ченстохова були ще доволі різноманітні, поперегані горбками і лісами. Зате почавши від Ченстохова по Варшаву одноманітні рівні псковини, порослі час до часу скупими вільховими і сосновими лісами. Села убогі, сумні, хати всі деревляні без найменшої принади. Такими пустарами мчався наш поїзд аж по

Варшаву. Коло полудня надіс нас наш поїзд у Варшаву. А що ми мали 5 годин часу, кожний виїшов в місто оглядати столицю Польщі.

По Відневі робила Варшава вражіння малого міста. Легка орієнтація ізза різноманітності кам'яниць і вулиць. Тоді був всюди лад, бо панували там Німці, гроші кружляли польські марки німецького видання. Що нам відразу впало в очі по виході з Віденського двірця, це повні склепи печива, ба навіть булок і масляних рогаляків, масла, меду, а в каварнях навіть кава і какао на молоці, що для Віденців було на цей час хіба нездійснимою мрією. І це все за доволі дешевий гріш. Побачивши такі „рарітеси“, мої товариші без ріжниць ранг замість оглядати місто Понятовського, Бельведер і інші цікаві речі, вихиснували весь 5 годинний час на закупки печива, мішанини, медів, німецьких папіросів і цигар, та чимскорше засіли у возах свої місця, щоби розвеселити свою виголоднілу віденську душу масляними рогаляками і свіжим хлібцем з маслом та медом.

О 5-тій год. виїхали ми дальше в напрямі Вільна. Ще година-дві їзди пустими пісками, почім коло Гродна починається вже гарніша околиця, земля плодovitша зближена до чорнозему; пречудна околиця Вільна переходить звільна в мочароваті рівнини порослі виключно вільшиною, а на них розложилось серед вічних мрак над рікою Двиною місто Двинськ.

Коли ми минули Двинськ, почали всі непокоїтися тим, що в Пскові мали розлучитися з вигідним віденським поїздом а пересістися в большевицький. Ми побоювалися, чи загалом большевики пришлють нам якийнебудь поїзд. По чуткам їзда большевицькою областю була доволі не вигідною і небезпечною, бо товариші спинювали поїзд на будьякім місці для „провірки“ документів, яка звичайно кінчалася конфіскацією всіх річей, преціозів, годинників і гроша. На всякий випадок наш поручник „командант“ пачок з грішми приладив на приказ ген. Крейчого спору пачку банкотів як головний спільний за всіх документ для товаришів.

Згодом наш поїзд доволікся до Пскова. На превелику нашу несподіванку ждав вже там нас гарно дібраний большевицький поїзд з вигідними чистими I. кл. курієрськими возами. Наша пересідка і перевантаження річей тревало до рана. Над раном минули ми спокійно фронт і відси ніс нас вигідно і скоро большевицький поїзд через Лугу в Петроград. Обійшлося без перевірки документів і загалом без ніяких ненадійних зупинок. Підпетроградські околиці більше чим нудні. Мочароваті, торфоваті, мрячні, без сонця, ба й славне „Царское Село“ нічим від інших не вирізнялося. Кожний двірць був повний „русских дядьків“, одягнених в червоні рубахи, які заїдали „сѣмочки“ і пригравали на гармошках.

II

Ми добилися щасливо в столицю і осідок комуністичної влади. Висіли з поїзду і почали вивантажувати наші річі. Хоч був уже травень, застали ми

Старшини 6. бригади У. Г. А. на квартирі у священника. Хажин, пов. Бердичів. Листопад 1919 р.

тут велику студінь. Не бачив я там сонішного дня за весь чав мого 4 недільного побуту. З двірця перейшли ми в готель „Англетер“, де переходово і пристановилися. Випочавши, зійшлися ми разом в їдальні на обід. Тепер ми мали малу несподіванку: обід складався з голого борщу, кусочка мяса без бульби, без хліба і без якоїбудь ярини лиш з малим корнішоном, потім чорна кавка з мініатурною грудочкою цукру і це все в ціні по 125 карб. від особи (у Відні мимо голоду коштував найліпший обід 10 кор., себто 5 карб., у Києві добірний обід 15 карб.!) А ми мали денно по 100 карб. ! Тому генерал визначив нам зараз по 150 карб. денно. Власник готелю, з походження Англієць, оправдувався за лихий обід і високу ціну, мовляв — у нас тепер голод, що, зрештою, побувши тут довше, пізнаєте. Кожний з нас взявся до припасів, набутих у Варшаві, але й ті скоро минулися.

Слідуючого дня вислав генерал двох підпоручників, які мали зголосити наш приїзд у большевиських властей. Вся наша команда перенеслася до данського конзуляту при вул. Сергієвській, а ми мали приміститися по приватних мешканнях. Зараз зраня почав приділювати ген. Крейчі по двох старшин (одного старшого і одного молодшого) до кожного губерніяльного міста, призначивши кожній партії відповідну суму гроша і одягів для полонених. Штаб команди і відділ Червоного Хреста остали в Петрограді при данським конзуляті, мене приділено до розвідного бюро при штабі на місяць. Я старався, щоби мене приділено до Омска або до Томска, щоби побачити ще й Азію, однак генерал заявив мені, що я призначений міністерством як розвідчий старшина і маю лишитися в Петрограді.

На другий день пішов я шукати приватної кімнати. Зачав від найближчої вулиці коло конзуляту — Мохової. Вийшов коло 10. год. пер. пол. Всюди, куди лиш зайшов, застав двері зачинені; я не знав, чим се пояснити. Але і на вулицях руху ніякого не було. Згодом довідався я, що в Петрограді встають шойно мешканці коло 12. год. в пол., тому я перестав пошукування і пішов на обід (тепер мали ми вже харчівню при данським конзуляті, але теж скупеньку: обід складався із зупи, куска мяса або риби і чорної кави). По полудні найшов я кімнату за 200 карб. в місяць у лікаря д-ра Р. при ул. Моховій ч. 5. в сусідстві конзуляту. Я зараз туди перенісся. У того самого лікаря виняли другу кімнату два інші мої товариші. Моя квартира нагадувала мені мимохіть Достоевського „Вину і кару“, де згадує він теж про ул. Мохову ч. 3.

Заняття моє при штабі тревало від 9-тої год. рано до 1-ої поп. Пополудне мав я свобідне, моє заняття було робити витяги з російських часописів відносно організації війська і зросту влади та перекладати на німецьку мову. Все це раз на три неділі перевозили наші курієри разом з іншими письмами до МВ у Відень.

Зараз пополудні вийшов я на місто, щоби доручи-

Старшини IV. курія 5. сокальської бригади. Війтівці біля Проскурова. Червень 1919. (Цей підпис помилово попав під знимку в ч. XII. „Літ. Ч. К.“ за 1931 р. ст. 5, яка в дійсности представляє „Стаційну команду УГА в Жмеринці. XI. 1919 р.“ Просимо цю помилку справити).

ти повірену мені переписку, а рівночасно пізнати осідок бувших російських царів.

Перейшовши Сергієвську вулицю, вихожу над Неву, повільну якусь, непривітну велич-ріку, ще більше непривітності додає їй „Шлісельбург“ чи „Петропавловская крѣпость“, символ влади бувших Романовичів, а для нас знана із смерти Павла Полуботка. І чи лише його одного з Українців? — Здалека чудово представляється: високі недоступні мури, з високою вежою по середині, хоронені довкруги Невую; з одної сторони глядять прямо в вічі „Зимовій палаті“ — резиденції бувших царів. Зимова Палата це понура, темно-червона триповерхова будівля. В заді палати розложилося т. зв. „марсове поле“, великий чотирокутник — місце страчень большевицьких винних і невинних жертв, за царів площа військових парад. Минувши Зимову Палату входиться на чудовий міст на Неві, а за ним в ряд будинків російської Академії Наук. — Колись був президентом цієї Академії гетьман Кирило Розумовський, а внесповна 100 літ пізніше працював тут як художник наш поет Тарас Шевченко.

Там розшукував я мешкання проф. Шахматова. На подвірю стрінув чи не сторожа. Питаю за адресатом. Вказує на мешкання; заходжу, дзвоню до дверей — ніхто не відзивається, другий раз — те саме. Мов за-вмерлий дім. Вертаю до сторожа і питаю, чи дома нікого нема?

Певно будуть — каже — лиш побоюються відчинити. А ви хто такий і з яким ділом?

Вияснюю йому.

Позвольте зі мною, сказав, зближився до дверей і тричі застукав, подаючи рівночасно своє ім'я. Тепер відчинилися двері і явилася стара сива жінка. Я подав, що являюся з письмом від проф. Ягіча з Відня, на що старушка повеселіла і попросила мене до хати. Я зауважив, що входові двері були заложені шафою з книжками.

— Даруйте — каже, що вас відразу не впустила, але у нас тепер часи розбоїв і нападів в білий день, тому ми нікого не впускаємо або дуже обережно. Жаль, що професора ви не застали, бувби дуже радий вашим відвідинам, але виїхав саме в Астрахань. По цім зачала питатися про життя в Австрії, подаючи, що радо виїхалиби геть, як то вже грубі тисячі населення Петрограда зробили.

Перекинувшись ще кількома словами попрашався я, щоби віднайти церкву св. Катерини — осідок гр. католицького священика. Справили мене на Невський проспект. Годі мені його описати, зрештою вигляд його здається кожному з описів відомий. Нам Европейцям Заходу тяжко уявити собі вигляд велитня-вулиці, бо ми привязані до вихіснювання кожної міліметрової частинки землі. На таку розлогість простору могли собі дозволити хіба одні Росіяни. Це одна пряма широчезна смуга, оперерізувана час до часу водними каналами Неви. Обірuch проспекту пре-чудні і ріжнородні будівлі, переплітані час до часу церквами і костелами з їх подивугідними вежами. Будівлі не тісно звязані з собою, а майже кожна в деревах і садах. Тут і рух був кольосальний, хоча, як казали Петроградці, не до порівняння з передвоєнним. Одним кінцем прилягає проспект до Неви попри Зимову Палату — відки далше простягнувся вид на Ладоський канал, виконаний козаками Полуботка, а другим до ринку. Кінчиться по правій руді величезним квадратним одноповерховим будинком в роді краківських суконниць. В партері порозміщу-

вані склепи з найріжнороднішими річами; це найде-шевшє в Петрограді покупне місце; але тепер було воно майже пусте, бо поза каву, кавіор, нитки, чо-коляду, ліхі сорти мануфактури, рибу, папіроси і ча-сописи нічо більше не має. На загал всі склепи в місті були порожні, виставові шиби побиті, а по-під ними виставали бувші генерали і вищі царські урядовці і впрошувалися з продажу часописів і па-піросів. Ринок теж пустий, а одинокими його товара-ми були оселедці й риба.

Церква св. Катерини стоїть по середині проспекту. Заховуючи велику обережність впровадив мене оден зі слуг до адресата гр. кат. священика, якому я до-ручив письма митр. Шептицького. Адресат радий ме-ні, почав жалуватися на большевицькі часи і подивляв мене, що я відважуюся так „провокууючо“ зодягнений (я був в чорній маринарковій одежі!) ходити по вули-цях. Цеж нині, казав — прямо визов і певна смерть! В розмові довідався я, що в Петрограді було тоді около 300 гр. кат. душ. —

Збентежений осторогою мого священика, не хотів я більше нікуди ходити, хоча столиця Росії аж ма-нила мене своєю красою, тимбільше, що легко там орієнтуватися завдяки довгим і прямим вулицям. Я вернув домів і зайшов на балачку до свого хазяїна д-ра Р. Цеї рівнож порадив мені змінити мій одяг на гімнастюрку, фуражку і старші сподні, коли хочу безпечно по вулицях ходити; а найкраще нині нікуди на світ не показуватися, коли думаю цілий домів вернутися. Мали ми вправді при собі документи під-писані Троцьким, зі змістом „член иностранной ди-пломатической миссии“, однак для матрозів чи Китай-ців, чи наших таки полонених Мадярів ніякий документ не мав значіння. Тут зазначу, що сили і довірені відділи большевицької залози в Петрограді складали-ся головно із трьох наведених родів перемішаних та-кож Лотишами. Начальником столичної залози мав бути бувший вахмайстер мадярських гузарів. Цеї мав щоденно тратити на марсовим полі десятки „бур-жуїв“, між ними нерідко і полонених старшин.

Мій хазяїн, видно передше не з убогих, бо мав мешкання 5 кімнатне, гарно уладжене і багато уладже-ну прийомну канцелярію, тепер голодував на добре. Рідню свою вислав для безпеки життя на провінцію, а сам живився: рано чаєм з бульбою, на обід пече-ною бульбою, вечером чорною кавою з кусочком цук-ру на прикуску. А що він не робив цього зі скупости, переконалися ми небаком, коли минулися наші хліби зкуплені у Варшаві і ми почувши голод розбивали-ся даром по місті шукаючи будьякої поживи. Поза чоколядою і один одинокий раз швайцарським сиром та рибою нічого іншого купити не було можна. Вся-кий довіз харчів із сіл устав головно ізза большевиць-ких рабунків. Населення дуже голодувало, тому й не диво, що в маю 1918 р. число його змаліло до 200 000. Всі утікали куди могли: бідніші на села, засібніші за границю. А в самім Петрограді гуляли п'яні матро-зи та Мадяри, мордуючи в білий день спокійних про-хожих, винних хіба в тім, що мали ліпший одяг або ніжніший вигляд.

Кілька днів пізніше був я свідком ось якої звір-ської сцени: переодягнений за „рабочого“, вийшов я на Літейний проспект. А була саме тоді — як тямлю — неділя. Надїхав трамваєвий віз і спинився коло одного із перестанків. Підходить п'яний матроз і на силу хоче втиснутися внутр воза; кондуктор здер-жує його оправдуючися недостачею місця, ба й дій-

сно віз був переповнений. На це матроз „сейчас місце найдьотся“, витяг з воза першого „буржуя“ і в млі-віч відрубав йому шаблюю голову зі словами „пашла сволоч за Мікалаєм“. Ця сцена не дозволила мені дальше пускатися в місто, чим скоріше вернув я до-мів.

Саме на час мого побуту припали т. з. „білі ночі“. Довго не міг я до них призвичаїтися. Тоді то нема ріжниць між днем а нічю, серед ночі можна мов у білий день вигідно читати, а для спання заслонюється вікна сукняними заслонами, які окремо до цього приладжені не пропускають світла. Життя на вулицях починається коло 11. год. в ночі, через що й все місто спить до 12-ої год. в пол.

Поза виходом до канцелярії і назад домів, ми нікуди не показувалися, а весь час просиджували тепер на гутірці або читанні часописів. З часом почав наш хазяїн пропонувати нам купно його поодиноких річей, видно фінансові средства у нього вичерпалися. Продавав нам дорогі російські футра по 500 карб., але ніхто з нас не хотів використовувати тяжкого положення, а помагав йому як міг.

Одного дня почули ми цікаву новину. Коли ми прийшли в канцелярію нашого штабу, побачили там одного отамана і поручника, які були вислані нашою комісією в Омск для виміни полонених, а тепер вернули без річей і гроша. Ось що вони нам розказували: коли доїздили до Омска, всіли на однім з двірців 4 полонені Мадяри, які заявили, що є висланниками малярського комітету полонених і повідомляють, що полонені не думають вертати до Австрії і гинути на італійським фронті. Вони зажадали притім під

загрозою полонення від обох старшин видачі грошей і одягів призначених для полонених. А що Мадяри були сконцентровані в Омску і Томску і всі були збольшевичені і добре зорганізовані, не могли наші відпоручники їм опиратися, тому добровільно вручили комітетові кілька скринь банкнотів і кілька возів одягів, а самі вернули в Петроград. Подібні випадки траплялися від тепер частіше. Загалом заходи нашої комісії скінчилися на нічім, бо не було ніякої егзекутиви для переведення виміни полонених, хоч наші заступники по губерніяльних містах працювали аж до розпаду Австрії. —

III

Зараз по нашім прибуттю до Петрограду зголосилася була до нашої комісії графиня Кінська, яку російські власти конфінували були ще в 1914 р. А вона мабуть була споріднена з Габсбургами, тому генерал йшов їй на руку, чим міг. Вона забажала вернути у Відень, з цєю нагодою злучив наш штаб і висилку кур'єра до Австрії і приділив мене до цієї поїздки. Я радо згодився і з кінцем червня 1918 р. одержав я дипломатичний пас большевицької влади підписаний Троцьким та з великою втіхою опустив комуністичний рай. —

Яка судьба припала цілій комісії, не знаю; в 1926 р. стрінув я одного із її членів, бувшого хорунжого Поляка, який подав мені, що по страшних муках і дійсній Одисей чудом дістався в 1922 р. домів; решта будьто пристала до большевицького війська, будьто розбилася куди хто міг. З полонених Австрійців не змогла комісія зібрати ані одного транспорту.

Три зустрічі з професором Академії Генштабу Ген. Полковн. Юнаковим

Написав: Всеволод Петрів, Генштабу Ген. Хорунжий

Перша, це давно, — дуже давно, ще тоді, коли молодим старшиною гвардії довелось проходити високу военну освіту в далекому, холодному, непривітному Петербурзі.

Були то часи перелому, часи боротьби нових поглядів, які після поразок і бур війни 1905 року, після хвиль першої революції, стреміли пробити шлях межі спорохнявілою бюрократією, вивести старшин Генштабу з канцелярії в поле, від нежитєвих формул і комбінацій до життя.

Група молодих тоді та живих і енергійних професорів стреміла викреслити з постійного вжитку російський глузливий вірш про військове керування:

„Харашо всьо на бумаге,
Но забилі про оврагі,
А по нім хадить!“

(Добре все на папері, лише забули про яри, по яким ходити).

Погідний ранок... холодний... північний. Весело форкають коні й стрункий полковник з продовгастим серйозним обличчам, твердим голосом каже: „Поручнику, ось на тих буграх...“ й з коротких різблених слів плывуть образи того неістнуючого ворога, який ось там, куди вказує рука кермуючого групою, виявляється порохом, шумом, окремими верхівцями, стрілами.

Схилившись до кінської гриви, летиш, щоби на швидку, поки ще немає „обстрілу“, зробити кроки, віддати накази, а за тобою при боці все та же постать, як влита в кульбаді, чвалує вільно з цілою групою. Ось так день за днем, а часом й нічю цілі тижні в полі, в полі...

...Роки...праця...війна...нова грізна революція...боротьба свідомо за своє...звільнення зі служби, бо не хотів присягати на вірність чужому. Ось йдеш по вулицях Києва...на вулиці випадкова зустріч...така же струнка постать, але розумне обличча в зморщках, посивіле волосся, а втомлені очі дивляться по старому твердо.

Коротка розмова, як і що:

— „Ну, це все пусте, а працювати хочете та будете?“

Знову під знайомим керівництвом зі знайомими ясними наказами й ширим відношенням до справи:

„Доведеться читати протоколи російською мовою, бо багато ще не знає нашої; будь ласка починайте не інакше як словами: переклад з українського, хай це буде для всіх постійним мemento, про те, що треба знання мови відновити.“

Тяжкі часи недолі...облога від всіх...боротьба проти всіх...й хобоби в обложеному клаптику ще

„своїї землі.“ — Чужі гармати довкруги гудуть... у своїх набоїв немає. Небезпека смертна чотирокутника смерти.

Вузькими, засміченими сходами піднімається на той час Вовний Міністр України до урядовця III класи. звати його на відвічальну службу: Начальника Штабу Головної Команди Військ Всеї України.

Втомлене, ох як втомлене обличчя, знайоме, але все в зморщках, лише очі дивляться знайомо твердо, з почуттям знання та переконання.

Ні менту хитань... навіть не згода, а лише заява про готовість виконати наказ. Й знову співпраця з учителем, якого з півречення розумієш.

Все дальше гук гармат й вже гудуть вони над Дніпром й лише хвороби, на які немає ліків, женуть армію Всеї України, як лист осінний вітер по полях своєї — не своєї землі.

Умер Микола Леонтьєвич, але не вмруть його думки, його чини, спогади про нього.

Христос Раждається

(З денника підх. УГА Степана Венгриновича).

Нині Святий Вечір. Нині в моїм краю будуть коляди — співи по селах лунати. Нині засядуть до вечері...

А я сиджу в зимній — нетопленій хаті, пальці заціпеніли, олівця не годен держати...

Вчора випив каву на снідання, а вечером знову приніс хлопець кави, купив хліба і так..., а сьогодні на вечерю вже нема за що хліба купити.

Вчора ходив під ворота, заглядав у хати та нігде не хотіли прийняти на ніч... готовились люди на свята, мастили хати, пекли булки, а я глядів на свіжий хліб на столі, та встидався жєбрати...

Вийшов з хати, боявся, щоб воля не ослабла й уста не вимовили: дайте кавалок хліба... бо від раня нічого в устах не мав...

Люди, люди! Це не люди тут живуть, а якісь Мадяри... без серця — без чуття...

Це здається вперше я так про свій Нарід говорю. Любив його — ідеалізував, прийшов тут терпіти за нього, та бачу — не варт він того.

Не про всіх говорю, бо й тут, у цій подільській губернії стрічав одиниці ширі — гостинні, які нас — засланців, у хату приймали... та стрічав так рідко

— на пальцях можна числити. А інші... знають тільки: дай солі, дай керасіни (нафти)!

Ти терпи, за нього бийся, а він буде з печі приглядатись і коли ранений будеш тягнутись за своїми, він тоді залізе з печі й обрабує тебе... Твоїх коней у стайню не пустить, своїм „лошадям“ кине їсти, а твого так коротко привяже з боку, щоб не дай Бог не дістав писком і не забрав його коням стеблину...

А як твій кінь голоден обгризе з голоду стріху, то зараз прийде питатись: „Де живе командір батареї...“ щоб заплатив...

Лічниці повні хорих Галичан на тиф, а ніхто — ніколи не бачив, щоб зайшла яка милосерна сестра, або жінка з фляшкою молока чи куском хліба... Правду сказав согн. Станімир на похоронах нашого полк. команданта, що „Сестри милосерні... але лиш для здорових...“

Сумний образ України. Всі села заражені тифом, бувають села, що ні одної хати нема, де не було б слабости.

А наша армія... Тягнуться вози — за возами, конята сухі — самі кости, шерсть облізла, бо майже кожний кінь має пархи, а на возах затулені в лахи їдуть наші мароди...

Коні під кожним горбом стають, починається „війоканне“ й бичованне... так тягнуть конята з усієї сили порожний віз в гору...

Порожний, — бо нема вже нічого на них, нема цих міхів соли — муки, цих пак зі сірниками, нічого вже не осталося з того майна, яке перевезли через Збруч на Україну.

Як банда циганів-жебраків виглядає наша армія... не дармо хтось крикнув за нами: „О, їдуть Лазарі!“

І куди ми їдемо? На полудне — до Одеси...

Попереду втікає Денікін з рештками... за ним тягнемо ми, за нами повстанці Тютюника — Шепеля... займають місточка

Група старшин Сірої Дивізії і Галичани, реконвалесценти в шпиталі у Вадовичах.

без бою... граблять Жидів... а за ними большевики... от, і похід армій на Україні...

Може ще й наші західні сусіди злакомляться на цю землю, текучу медом і молоком...

Вчора бачив нашого корпусного команданта генер. Кравса. Стояв на дворі в хлопському кожусі, в цілім селі не могли ні одної хати знайти, де міг би спочити... всі заражені.

Стояв і глядів на похід своїх військ..., які колись під його проводом били ворога на заході, били большевиків, до Києва зайшли..., а нині... один обоз — один шпиталь пересувався попри нього... Що він думав, коли ці обідранці пересувались перед його очима? Чи може, що з цих обідранців ще створить велику армію, яка під його кермою вдруге світ задивує?..

* * *

Недавно (1 чи 2.І.) поховали ми сотн. Бранднера, команданта нашого артилерійського полку.

Помер на тиф, як тисячі інших.

Попереду їхала батарея з чотирьох пушок, на останній пушці великий дубовий хрест. Труну поклали на ляфету п'ятої тяжкої пушки (Langrohr у), яку тягло вісім коней, за труною провадили його коня.

Батерія їхала мовчки — позір. Команданти з витягненими шаблями.

На цвинтарі били сальви з пушок.

Якраз був ярмарок у містечку (Красне), похід посувався ринком... між товпою... це в останнє здається показали ми, що ми ще військо.

Тихо — спокійно. Ніхто не плакав. Ні одної сльозини, мама — тато — рідня далеко... рідний його брат, сотник, також хорий на тиф...

* * *

Я змерз. Скинув куртку, натягнув кожух.

Що хвилини встаю з крісла — ходжу по кімнаті,

тру руки, та вимінаю кроками сінник на підлозі — своє ліжко.

Все мені на думці: Сьогодні свята вечера. Сьогодні Різдвяна Ніч.

Писав лист до хати й просив у ньому, щоб при вечері згадали мене, що думкою я буду зі своїми коханими вечеряти. Просив сестру, щоб шопку на п'яніні поставила, щоб по вечері заграла... а я відси — з далека буду прислухуватись музиці...

Ні, не сумний я, та й не веселий. Такий собі холодний як і моя кімната...

В ухах звенять слова: „Нашій генерації судилось лиш вимерти, на наших кістках повстане нове життя для мого народу“.

* * *

Пізно вечером.

Ходив до хати, де сплять підстаршини й мій хлопець. Старенька жінка й дитина... більш нікого. Надійшов час вечеряти. Принесла сіна... постелила на столі... поставила миску куті й таріль пирогів зі сливками... просить сідати до вечері.

Ми посідали. Командант батерії, я, ще один хорунжий Вовчик... вкінці й мій чура, та їли всі разом з одної миски...

От, і наша вечера... дякувати старущі, а то були б голодні лягали спати.

Відвідав людей. Хотів поговорити — розвеселити. Стояли коло печі в шкільній клясі, грілися та згадували Святий Вечір у дома — в Галичині.

По хатах не можуть піти, бо раз, що всюди тиф, а друге... не приймають.

Сплять у школі. На вечерю зварив їм кухар кави, от і все. Хліба нема, бо віз з кіньми, який віз муку для батерії, забрала банда цивільних хлопців, таки на сто кроків від батерії.

З поїздки до Вадович

Написав: Богдан Кабарівський.

Виконуючи доручення, дане мені Виділом філії „Тов. Охорони воєнних могил“ в Кракові, опинився я одного мрячного падолистого ранку в Вадовичах.

Вадовичі, — мале, чисте містечко, злегка діткнене західноєвропейською культурою.

Вузлова стація, повітовий осередок, постій гарнізону, — а зв'язане з тим, — кілька поверхових урядових та шкільних будинків, два три костели та два великі цвинтарі.

І саме ті кладовища стали ціллю моєї подорожі. — Приїхав я не до живих а до мертвих, — віддати їм свою честь, а для згаданого тов. зібрати інформації.

П'ять тисяч запалих могил, — це воєнне кладовище у Вадовичах. — Львина частина їх належить до квіту нашої нації.

Вийшовши тільки поза мійську торговицю, видно вже в віддалі одного кільометра ліворуч гостинця великий поверховий будинок-касарню, оточений мов вінком чорним баракком (тепер стайнями), а праворуч на плоскому вершку горбка купку дерев серед ве-

ликої огороженої кільчастими дротами площі. — Там ціль нашої поїздки.

Я станув на головній стежці, яка веде від брами невеликого курганця, на якому стоїть звичайний, деревляний, близько триметровий хрест. — На хресті „годло“ і напись, що пол. червоний хрест опікується отсими воїнами з „1914-1918“ р.

Тільки і слави остало по них.

Ціле кладовище представляє собою великий прямокутник (приблизно 300 × 150 м.). В середині кільканацять дерев (це те місце, де находився ще передвоєнний цвинтар). Всі головні доріжки, які хрестуються в центрі, перетинають кладовище на чотири рівні часті. — Могилки вишикувані простими рядами на право і ліво від головної стежки.

Кілька перших рядів має залізни малі хрестики, — на інших денече держиться ще деревляний недогнилий хрест. Лучається і кілька камяних гробівців. — Це там, де родини віднайшли своїх кривняків та вшанували їх пам'ять. — Таблички на старих деревляних хрестах заховалися, але написів майже не можна від-

читати. Зрештою їх обмаль — Зате кожний ряд має табличку, на якій виразно вибиті числа його гробів. — Після тих табличок і спису похованих можна докладно відшукати кожного помершого.

У мене в руках такіж списи*); кожний померший крім дати уродження і смерті та назви своєї боевої частини має ще зазначене число гробу.

Віднаходжу гріб 3533, де спочиває Микола Гінкевич, 17-літній український вояк і складаю на його гробі дрібну китицю квітів. — Біля нього лежить Іван Криклевич, 18-літній вояк з Коломиї і далі сотки і тисячі такихже, як він.

Мимоволі звертаюся зором туди на другий бік гостинця, до тих чорних гнилих бараків, в яких колись догорювали ті молоді серця, снажені тифусовою горячкою, тугою та журбою за рідною землею, та добивані безправством неволі.

Старшини Сірої Дивізії і УГА., реконвалесценти в шпиталі у Вадовичах 1919 р.

Гинув там народ як мухи, а тими, що здужали ще робити, будовано хідники у місті та виконувано інші роботи.

Як гинули тут люди, нехай посвідчить тільки перший ліпший зимовий день 1920 р., в якому записувано по 10 до 12 мерців. — От візьмім 27-мий день лютого 1920 р.

Померли: Ілько Загалюк, 3 п. укр., підпоручник Гр. Овсієнко, Михайло Норичко, військова поліція Львів, Андрій Пендрак, Іван Копистенський, 1 бриг, Теодор Гірний, 2 корпус, а біля них 16-літній Василь Навроцький (укр. армія, полк не поданий).

Вадовичі це місто в давній т. зв. „Західній Галичині“. — Стояв там перед війною австрійський гарнізон, в часі війни утворено військовий шпиталь і табор для полонених. Шпиталь і табор достарчали мерців і звідси повстало велике кладовище. Хорошили там людей із різних армій; — находимо там і Москалів і Татар, і Італійців і Болгар, — а найбільше Українців.

До першого падолиста 1918 р. поховано там 2324 вояків, з чого 420 української народности, з австр. і рос. армії.

*) Списи похованих находяться тепер у „Заряді дорогами“ в Вадовичах, та у Воевідстві в Кракові. — З тих списів зареєструвала наша філія усіх погибших Українців.

Після 1 падолиста 1918 р. продовжується таж сама історія. Поляки поміщують там у бараках 15 тисяч полонених і интернованих Українців. — Зразу Галицької Армії, а потім Армії У. Н. Р.*)

Після 1 падолиста 1918 р. умерло в таборі і поховано на кладовищі та втягнуто до книг 1086 Українців на загальне число 2221, в склад якого то числа входять зновж крім нас, большевики, Денікінці, Литовці і Білорусини.

Так отже, як бачимо, 25 відсотків того кладовища належить до нас.

Інші народи, головно Італійці та Німці, або позабирали своїх воїнів у рідну землю, — аб поставили їм гарні пам'ятники, — ми, — нашою півторатисячною еміграцією, яка згинула у вадовицьких таборах, зовсім не опікуємося.

Ледви цього року спромоглася філія в Кракові на висилку відпоручника.

Чи вина тут філії? — В ніякій мірі. — Тут вина громадянства, яке такими двома великими кладовищами наших визвольних змагань, якими є Вадовичі та Домбє (оба під опікою нашої філії) — так мало займається.

Тому подаємо отсею дорогою ще раз до відома загалу, що в нас находяться точні списки похованих, що кожний громадянин, чи громадянка може найти тлінні останки свого найближчого кривняка, чи знайомого. Може перевезти його у рідні сторони, або зложити латок в Товаристві Охорони воєнних могил, яке всіми воєнними гробами рівно раде заопікуватися, щоби лише були фонди.

Наша філія, як писали ми вже в „Літописі Ч. Калини.“, стремить усіми силами до здвигнення пам'ятника для померших на Домбю. Та всього удалося нам зібрати до тепер за чотири роки нашої діяльности не цілих 2.000 зл.

Відкіляж взяти грошей, на припровадження до порядку 1500 могил у Вадовичах, як поставити там спільний пам'ятник? — Чи тих 1500 Українців, які там спочивають, чи ідея, за яку вони гинули, чи наш таки престіж не варті там величавого пам'ятника?

Звідси і зазив наш до громадянства усього краю, — головно до тих одиниць і родин, які знають, або бодай догадуються, що їх свояки згинули на Домбю, чи у Вадовичах.

Тому кличемо до цілого краю, до всіх Українців: Складайте і шліть жертви*), а ми будемо кожночасно проголошувати списки жертводавців та здавати справу з переведеної праці у пресі. —

*) Для інформації подаю ще, що перших вояків Армії У. Н. Р. поховано там щойно 15/III 1920 р., — а всіх їх поховано там всього 17. В маю 1920 р. табор розвязано, бо більше вже не хоронено на тому кладовищі, — то є дальших списків не має.

*) Жертви слати на адресу: Тов. Просвіта в Кракові, вул. Ягайлонська ч. 10/III (для Охорони могил), або О. Проф. Хрущ П. вул. Вісьльно, ч. 11.

Коротка історія 9 гарматного полку УГА.

Написав: Володимир Марак.

Первісною назвою 9. г. п., ще в Галичині, була „Артилерійська група сот. Біркенав.“ Цей сотник нею проводив і від нього вона дістала назву.

Група складалася з чотирох батарей, а батарея з чотирох гармат.

В часі боїв за Львів „Арт. група сот. Біркенав“ стояла на фронті в районі Кристинополя аж до першого відвороту У. Г. А. Підчас відвороту відступала група з боєм аж в район Копичинці-Чортків.

Підчас офензиви У. Г. А. під командою ген. Грекова наступила в групі реорганізація. І так, відлучено від групи дві батареї до іншої групи, а натомість прилучено дві гал. батареї*) з гусятинського відтинку, який держав фронт над Збручем проти большевиків під командою полк. Шандрука. Для улешення доставки набоїв, зорганізовано при групі муніційну валку під кмдою чет. Мих. Колодницького. Харчі побирала група з харчівні ІV. Белзької бригади та підлягала їй оперативно та адміністративно. Стан людей в групі складався з людей різних повітів, переважно з Сокальців, яким безперечно належить назва „боеві хлопці.“ Число людей в групі сягало до 300 мужа, до 370 коней і 16 гармат.

Підчас офензиви ген. Грекова визначилася група великою діяльністю в боях, як це взагалі треба всій гарматі У. Г. А. признати. Про це широко розносилася слава, а навіть ворог признав її велику вартість та самі гарматчики чванилися в пісні, що:

Це ані піхота, ані кавалерія,
Але це наша славна артилерія.

Найбільше визначився тоді і пізніше на Вел. Україні кмдт 1. батареї пор. Бабій з Гусятинщини, який звичайно в наступі випереджував все піхоту і заїхавши ворогові на зади пражив по нім аж дрантя летіло. Так було під Грималовом, Тернополем і в багато інших місцях. Таким маневром робив він велику прислугу піхоті, яка тоді підходила вже на готову „кашу.“

В другім відступі рибала група відворот також з боєм від Бродів аж до Гусятина, куди перейшла в полудне 16. липня 1919 р. на Вел. Україну і тогож самого дня мала ще бій над Збручем, який був для неї останнім боєм з періоду боротьби другого відвороту У. Г. А.

На Великій Україні.

Після переходу за Збруч, відходила група в напрямі Камянця Под. Коло місцевости Черче завершила в напрямі Балин, Дунаївці і в с. Журжівці зупинилась на відпочинок. Там стояла постоем від 22. VII. до 31. VII. 1919 р.

По безнастанних і тяжких походах умучена група зупинилась тут на відпочинок і притім почала знову переорганізовуватися. Зорганізовано харчеву валку і ліквідацію при групі, доповнено старшинський склад, а саму групу переіменовано на „9. гарматний полк.“ Крім того збільшено для гарматчиків заслуженину, а для старшин гажу.

Підчас постоем приїхав полк. Микитка з представником наддніпрянської Армії*) до полку і виголосив промову, в якій представив гарматчикам тодішнє положення У. Г. А. і оголосив новий похід на Київ. При кінці промови взивав гарматчиків до витревалости і карности та пожелав полкові доброго успіху перед походом, який мав завести У. Г. А. через Київ-Одесу до утраченої вузчої батьківщини.

Не встигли перемучені гарматчики відпочати, як знова дістали приказ готуватися до нового походу. В полку рух. Обслуга коло гармат пораяється, ковалі кують коні, майстри направляють вози, а в телефонічній централі дзвінки і трубки та виклики телефоністів. В уяві гарматчиків знову крутий шлях і напасний ворог.

По десятидневнім відпочинку вирушив 9. г. п. в похід з Журжівки в напрямі на Бар, на більшовицький фронт. По кількаденім поході стрінув 9. г. п. перший раз большевиків під Жмеринкою. Невдовзі Жмеринка була взята і У. Г. А. посувалася далі вслід за большевиками. Населення з великою радістю стрічало своїх братів Галичан та славало їх новоповставшою в той час піснею:

Ой іде, іде Петлюра, а з ним Галичане,
Аж тепер вже на Україні комуни не стане...

Галицька Армія рука об руку з наддніпрянською Армією гнала большевиків без впину. Побуджені великим ентузіазмом і увінчані авреолою геройських подвигів в нерівних боях за волю свого народу під Львовом, ступали вперед замаєні блакитно-жовтими стягами українсько-галицькі полки.

З важніших боїв до заняття Києва, в яких 9. г. п. брав участь, були: бій під Жмеринкою, Калинівкою і під Київом. 30. VIII. 1919 брав 9. г. п. участь в останнім наступі на самий Київ, а 31. VIII. 1919 мав щастя гостювати між визволеними Київлянами. Та на превеликий жаль не довго, тільки один день, який кожному, хто був тоді в Києві, останеться в пам'яті до смерті. Нічю прийшлося з Києва відступати перед Денікінцями. Хоч кожний відступаючий пращався з Київом словами: „до побачення золотоверхий,“ проте не прийшлося вже більше У. Г. А. „за славою“ вступати вдруге до нього.

Після відвороту з Києва брав полк участь в бою під Сквиркою з більшовицькою групою Мішки Япончика, який перебивався з Одеси на Київ, і в бою під Трояновом коло Житомира. В обох цих неудачних боях зазнав полк чимало лиха. Після перегруповання У. Г. А. в жовтні 1919 р. кинено 9. г. п. на денікінський фронт в район Животів-Липовець і віднято 3. батарею, яка виїхала до Проскурова. Тепер осталося в полку тільки три батареї. Пор. Бабія командировано з полку до повстанчої групи от. Пятенка, звідки він відтак перейшов до бронепотягу „Галичина“.

З фази боїв У. Г. А. на денікінському фронті брав полк участь в бою під Скибенем-Оратовом, Романовим Хутором і Кантилиною.

Великі осінні болота і дощі вїлись тоді добре в шкіру кожного гарматчика 9. г. полку. Серед цих

*) батарею хор. Грицкевича і бат. хор. Мартюка.

*) Мабуть полк. Капустянський.

зливнів, в падолисті, зскачило 9. г. п. в районі Липівця завішення зброї між У. Г. А. і Денікінцями, яке було прольогом до пізнішої угоди.

Злука з Денікіном.

Дня 6. IX. 1919 одержав 9. г. п. приказ з кмди IX. Бригади, припинити боеву акцію проти Денікінців з причини завішення зброї між обома військами. Кілька днів пізніше наспіла до полку офіційна вість про угоду У. Г. А. з Денікіном. Після цієї угоди виїхав полк в напрямі Винниці і квартирував по дорозі кілька днів. Вкінці на власне прохання в Нач. Кмди одержав полк наказ виїхати на спочинок до с. Уладівки коло Хмельника. На місяць скорше був висланий туди з полку сот. Хомінський¹⁾, який на доручення Н. К. зорганізував там скорострільну сотню. 22. XII. 1919. завагомувався цілий полк на узкоколіній ст. Козинці і в кількох потягах переїхав до с. Уладівки, де сот. Хомінський приготував для полку квартири і постарався про цілий запас кожухів, шапок та обуви на зиму.

На відпочинку в с. Уладівці поводилось полкові не зле. Гарматчики одержували обуву, кожухи, баранячі шапки та обильніші харчі. В селі була цукроварня, в якій служила ціла колонія Поляків. З цієї цукроварні побирав полк для себе цукор. Гарматчики потішалися вічно, що одержуть від Денікіна поміч і підуть на Галичину. Однак до самого Денікіна та його військ відносились з великою антипатією, як до ворогів України, Москалів.

На постую в Уладівці почав ширитися по полку п'ятнистий тиф і тоді захорів кмдт полку сот. Біркенав. Стан людей в полку щодня меншав. Щоб цьому запобігти, зорганізовано в місці лічницю, якою опікувалася жінка сот. Хомінського і доводив місцевий лікар-Поляк²⁾. Місцеві колоністи-Поляки відносились до гарматчиків дуже прихильно.

В околиці Хмельника гуляв повстанчий от. Шепель,

¹⁾ Сот. Хомінський, Придніпрянець, вступив до 9. г. п. під Бердичевом, ще в часі наступу на Київ. Тому, що не був гарматником, тільки кавалеристом рос. служби, не міг одержати посади старшини-гарматчика при 9. г. п. А що мав крім кавалерійського і скорострільний вишкіл, доручено йому зорганізувати скорострільну сотню.

²⁾ Полкового лікаря хор. Розенберга вже не було при полку, бо відійшов до Винниці.

але Галичан не чіпав, бо вони йому сприяли, а навіть 9. г. п. зносився з Шепелем*).

З Уладівки відійшла одна батарея під Бердичів, де пробула аж до відвороту на Одесу.

До полку Денікінці майже не навідувались. Раз тільки приїхав з Винниці денікінський полк. Волянський, інсп. артилерії і оглянувши гармати, відїхав того самого дня.

За весь час постую в Уладівці померло в полку до 10 процент людей.

Нараз почався відворот на Одесу і цілковитий упадок денікінської армії. Вона утікала на стрімголов перед большевиками, а за нею тягнулась, не знаючи що робити, У. Г. А.

23. XII. 1919. почав з Уладівки робити відворот 9. г. п. на Жмеринку. По дорозі в кожному селі уми-

рало по кілька людей з полку. Не краще річ малася з кінями. Майже більша часть коней попаршивіла й почалась ширитися носатина.

Полк відступав все далі і далі на південь, а за ним повстанці отам. Шепеля.

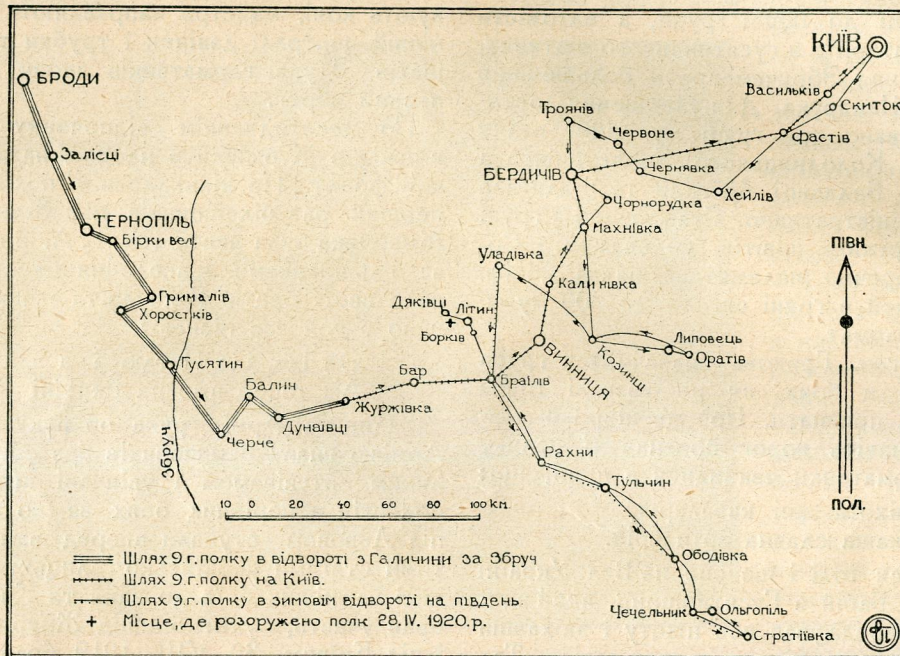
З дня на день похід і похід без перестанку. Полк провадив заступник кмдта сот. Хомінський, який тільки завдяки спритному адютантові хор. Мартюкові давав собі раду у відвороті. В той час прийшлося пережити 9. г. п. як і цілий

УГА. найстрашніші хвилі. Остра зима, заметіль, непробиті степові шляхи, засипані снігами і весь заражений тифом відступаючий полк. На день робив полк по 25 верств дороги. Обслуга коло коней та гармат складалась з хорих, або з безсильних виздоровців, які заразом обходили хорих своїх товаришів на возах. На возах тільки стогони, нарікання і нельогічні визови горячкуючих тифозників. Св. Вечер і Різдво зустрічали гарматчики в с. Бортниках коло Тульчина на Поділю. Селяне дуже радо приймали гарматчиків. Мимо того, що гарматчики були тифозні, дядьки не цурались їх. Брали хорих до хати на св. Вечеру і жалували бездольних своїх братів. На Різдво вранці прийшлося відїзджати знов далі... Знов ладовання хорих на вози чи сани і вічно те саме — стогони та нарікання...

Тимчасом в дорозі доходили до полку слухи про зорганізування у Винниці Гал. Ревкому та про зів'язання з Денікіном і угодові переговори з Червоними. Однак офіційного нічого не було.

По дорозі прилучився до полку пор. Бабій з бро-

* Адютант Шепеля приїжджав до кмди 9. г. п. „incognito“ в справі зв'язку от. Шепеля з 9. г. п.

Шляхи походу 9. гарматного полку.

непотягу „Галичина“, який правдоподібно дістався в большевицький полон. Большевики посувалися за У. Г. А., але сутичок уникали, хоч і не боялись її, бо вона тоді була вже майже зчетвертована тифом.

Злука з червоними.

На кінець по довгій і важкій мандрівці приїхав полк 14. I. 1920. до с. Стратіївки, коло Ольгополя на Поділлю. Тут прийшов до кмди полку наказ далі не їхати і наспіла офіційна вістка, що УГА. злучилась з червоними. Коли кмда полку одержала це звітлення, то скликала всіх старшин на раду, якої результатом було не що інше, як тільки годитися покищо з тим, що є... Після наради старшин скликано на збори весь полк. На зборах оголосив сот. Хомінський про злуку У.Г.А. з червоними, а відтак промовляв пор. Бабій. Після зборів вийшли гарматчики дещо вдоволені, бо видавалося їм кращим бути в союзі з червоними, як з царськими поклонниками ідеї „єдиної і недеїмії Росії“.

З часом почав здобувати собі в полку популярність пор. Бабій, знаний в полку, як добрий і старий воєк, був досить люблений між старшинами й гарматчиками. Користаючи з того і з браку фахового кмдта в полку, бо сот. Хомінський, як кавалерист, не надавався на такого, — був пор. Бабій першим кандидатом на кмдта полку.

Однак сот. Камінський покищо заступав далі не-присутнього сот. Біркенав*) і усунення його з заступства наступило аж пізніше.

Почалися нові перемени в полку. Полк дістав цілі томи приказів і розпоряджень від большевиків. Титули знесено, ввійшло в ужиття „товариш“, „тризуби“ з шапок долів, не вільно співати „Ще не вмерла Україна“, а полк переіменовано на 2 гарм. дивізіон і наказано вивчити „Інтернаціонал“. Це викликало велике обурення і невдоволення між гарматчиками. Найбільше вразило всіх те, що всіх старшин Наддніпрянців, яких було кількох у полку, наказано відіслати до Києва. Першому сот. Хомінському грозила ця небезпека. Однак робота в полку велась не дуже то по большевицьки і на розпорядження червоних звертали дуже малу увагу. Навпаки, полк мав зносини з українськими повстанцями, як прим. з полк Трутенком, який навіть кілька днів перебував у полку і роздумував над своїми плянами.

В селі населення уважало всіх Галичан за своїх приятелів і ніколи не мало про них переконання, як про червоних. Тимчасом полкові заносилось на довший постій в цьому селі. Між гарматчиками і населенням завязалась велика дружба і приязнь. Доходило до того, що хазяїн, в якого квартирував гарматчик, не пообідав ані не повечеряв без свого квартиранта.

В березні перед роковинами Т. Шевченка згуртовано заходом старшин мішаний хор з місцевої молоді і гарматчиків під батугою зразу хор. Бодюрка, відтак дир. школи Андрієвського і улаштовано великий Шевченківський концерт. Вступне слово мав адютант хор. Мартюк. Про зміст вступного слова годі згадувати; досить, що дісталось наприкінці і Полякам, і чорносотенцям і большевикам і взагалі всім ворогам Соборної України.

*) За ним і за хор. Осташевським, ліквідуючим полку, слід пропав був в той час. Вони вийшли з хорими в напрямі Одеси потягом ще перед відступом.

В Стратіївці простояв полк цілих два місяці. Богато тут померло гарматчиків 9 г. п., а між ними бл. п. хор. Єлиїв з Сокаля, в якого похоронах при співучасті полкового духовника о. Бриковича з Гусятинщини і місцевого священника з діяконом, узяло участь майже ціле село.

Інші тифозні видужували та вертали знову до служби. Хорі коні, з яких маса вигинуло в зимовім поході на пархи і носатину, лічилося при полку.

З часом почав полк приходити до себе. Батерії почали робити щодня вправи з гарматами. В льокалі місцевої школи, утворено полковий старшинський курс, на який учащали всі старшини і юнаки полку. Викладали: пор. Бабій, пор. Годованець і хор. Мартюк. Крім того утворено школу для неграмотних, яку провадив і вчив учитель-юнак 9 г. п. Микола Колодницький.

Около 1. III. 1920 р. приїхав несподівано до полку сот. Біркенав та хор. Осташевський з Одеси, де перебували аж до заняття її большевиками.

Після двомісячного постою в Стратіївці виїхав полк 12. III. 1920 до поблизького містечка Ольгополя. Тут на приказ Гал. Ревкому приарештовано сот. Біркенав і хор. Осташевського й відставлено до революційного трибуналу в Балті, звідки про них чутка більше не доходила*).

На постою в Ольгополі приїжджав на інспекцію до 9. г. п. больш. комісар Порайко.

30. III. 1920. вирушив полк з Ольгополя в північно-західнім напрямку на польський фронт.

Похід на фронт тривав дві неділі. Великдень 1920 р. зустрічав полк в Людівці під Браїловом.

13. IV. 1920. прибув полк до с. Боркова під Літином і тут стояв постоем та вислав звідсіля батерії на польський фронт, який був недалеко.

На постою в Боркові приїжджав до полку комісар Залізняк на збори, на яких вибрано кількох старшин і гарматчиків з рамени 9 г. п. на всеукраїнський зїзд до Києва**).

Зірвання з червоними

Ще в дорозі на фронт ходила по полку поговорка, що частини У. Г. А. які находилися на Херсонщині, зробили повстання проти червоних. Поговорки були різні. Одні говорили, що ген. У. Г. А. Кравс повстав і гуляє зі своїми полками та наносить червоним великі страти під Одесою. Другі твердили, що ген. Кравс заняв м. Одесу, злучився з наддніпрянськими повстанцями ген. Омеляновича-Павленка й Тютюника і йде на північ. Однак все це були вістки не офіційні. Рівнож ходили слухи про розстріляння ген. У. Г. А. Ціріца і вивезення бувших начальних вождів

*) В Галичині довідався я від одного старшини 9 г. п., що сот. Біркенав вимотався і якимось чудом дістався на Чехословаччину, а хор. Осташевського розстріляно в Балті.

***) Досить інтересні були ті збори. Комісар Залізняк хотів конче, щоб між вибраними був якийсь його товариш, якого ніхто з полку не знав ані з видження, ані взагалі, та який в той час сидів десь в Києві. Річ ясна всі противилися цьому, а навіть кількох виступало проти комісара Залізняка. Задя цього він дуже лютився і дальше домагався того, щоб вибрати його товариша. Проте всі заявили йому в вічі, що людини, якої ніхто не бачив і не знав в полку, не хочуть за посланця на всеукр. зїзд. На тім і скінчилось. Однак в тиждень опісля, як виїхали делегати з полку, прилучився „отой незнаний товариш“ до них, як делегат 9. г. п. Його назначив просто Гал. Ревком у Вінниці за намовою коміс. Залізняка.

9. гарматний полк після реорганізації в липні 1919 р. на Вел. Україні.

Кмдт. полку	сот. Біркенав	Харчевий стан			Пальна зброя			вози і кухні	
адютант	хор. Мартюк	старшин	підстаршин і гарматчиків	коней	гармат	скорострільів	крісів	возів	кухонь польових
бул. відділ	бул. ст. дес. Лявб								
1. батарея	пор. Бабій								
2. батарея	пор. Сіві								
3. батарея	хор. Грицкевич								
4. батарея	чет. Юлійчук								
Муніційна валка	хор. Федорів								
Харчева валка	чет. Колодницький								
Ліквідація	хор. Осташевський								
Лікар	хор. Розенберг								
Ветеринар	бул. Чернопиский	16	280	370	16	1	270	130	6

У. Г. А. ген. Тарнавського і ген. Микитки до Києва. Це робило дуже болюче враження на всіх Галичан і збільшувало ненависть до червоних. Правдиві вісти про масові розстріли галицьких старшин віщували, що У. Г. А. не довго бути в союзі з червоними. І справді, невдовзі терпець урвався. Дня 24. IV. 1920 р. на постою в Боркові виставлено вночі полеві варті на всіх кінцях села; їх задачею було слідити, коли зі сторони Літина і Винниці дадуться чути стріли. Тоді мали негайно заалармувати цілий полк, який цілу ніч був в поготівлю.

Десь коло 2. год. ночі з 24. IV. на 25. IV. далися чути зі сторони Літина кулеметні і крісові вистріли. На цей знак заалармовано весь полк, який невдовзі був вже готовий до походу.

25. IV. як стало тільки благословитися на світ, поодинокі команданти батарей зарядили збірки і оголосили гарматчикам в коротенькій, але палкій промові про зрвання У. Г. А. з червоними. Оду шевлені цю вісткою гарматчики відспівали „Ще не вмерла Україна“ і, скидаючи під ноги червоні „кокарди“, зачіпляли натомість „тризуби“ на шапки. Невдовзі заметушилося і село. В селі зявився гонець від от. Шепеля, що вже гуляв попід Винницею і ого-

лосив селянам повстання проти червоних. Селяни почали витягати з сховку зброю і готувитися до відходу в напрямі Жмеринки. Коло 7 год. ранку вирушив полк в напрямі Юзвин-Браїлів. За селом в спокійний ранок чути було зі всіх сторін крісові, кулеметні й гарматні стріли, що вказувало на загальне повстання всіх галицьких частин в тій околиці; вони в той час зводили сутичні бої з червоними.

По дорозі зупинився полк в с. Ріжки і чекав дальших диспозицій. В цьому селі прийшлося і заночувати та щойно 26. IV. вирушив полк на Браїлів.

Тимчасом кінний галицький полк полк. Аркаса вибив червоних коло Юзвина і заняв його.

Того дня приїхав полк під с. Людівку коло Браїлова і заняв становище під людівським лісом. Перед 9. г. п. стояв 9. піш. полк і повстанці от. Шепеля.

Зі сторони червоних, які були в Браїлові, були багато сильніші і значніші сили заосмотрені в бровники.

Метою тодішньої II. Бригади було заняти Жмеринку, Перед боєм прибув противникові на поміч цілий полк кінноти, що відступав вже перед військом от. Петлюри і Поляками.

Около 8 год. вечером почали большевики наступ і, зломивши праве крило, яке займали повстанці Шепеля, кинули свою кінноту в атаку.

Тут потерпіли галицькі частини дуже болючу поразку. Богато окружених Галичан згинуло під большевицькими шаблями. Повстанці Шепеля, обзнайомлені з околицею, кинулися в поблизькі ліси і тільки завдяки цьому виратувалися.

Великий гріх в цьому бою зробила команда 9. г. п. а зглядно команда 1. батареї 9. г. полку. Перед боєм порозходилися гарматчики по селі за харчами і наступ большевиків заскочив 1. батарею, яка мала становище під Людівкою, так неприготованою, що не віддала ні одного вистрілу на наступаючого ворога*).

*) Коло батареї оставався чет. Вояківський. Коли прийшлося відступати, не було кому коней запрягти, бо обслуга була поза батарею.

Печатка Команди 9. гарматного полку.

9. г. полк мусів відступати і то зпід носа ворожій кінноті, яка старалась перетяти йому дорогу через поля і забрати в полон. Одначе натрапила на якийсь незначний відділ галицьких піхотинців, яким вдалося відбити і спинити червоних кіннотчиків та вткати до відступаючого 9. г. п. Колиби не поблизькі ліси, які причинились багато до охорони гал. піхоти а також повстанців Шепеля, булиби большевики висікли всіх.

З 9. г. п. погиб тільки один гарматчик Янкель Гріцман, Жид з Бродів, якого підчас утечі порубали ворожі кіннотчики під людівським лісом на шляху.

В дальшій селі остановився полк і одною батареєю обстрілював шлях на Браїлів та спиняв ворожий наступ.

Коло 1. год. ночі бій притих і полк рушив назад до Ріжок, оставляючи тільки одну батарею на позиції.

Рано 27. IV. показалися під селом на горбах польські стежі, але до села вагалися ввійти. Становище було цілком безвихідне. З одного боку на 5 верств большевики, з другого на 3 верстви Поляки.

Команда полку для певного розслідування вислала одного старшину з кількома їздцями до с. Микулинець. Він невдовзі вернув і сповістив, що в селі ціла комедія... і українські і польські вояки ходять узброєні поміж себе і нічого одні другим не кажуть.

Після цього доповіді полк рішився їхати до Микулинець. По дорозі зустрічався полк з польськими стежами, які оминали його і йшли своєю дорогою.

В Микулинях застали ми вже те, що нас очікувало... За яких дві години зажадали Поляки, щоб Українці віддали набої, а з гарматами і зброєю їхали до с. Дяковець, упевнюючи нас, що звідтіля підемо

собі цілим полком зі зброєю і гарматами до війська от. Петлюри. Одначе зразу було видно, на що тут заноситься. Полк виїхав з гарматами з Микулинець, переночував в с. Літинці, а на другий день 28. IV. приїхав до с. Дяковець.

Тут показалася перед полком страшна картина, яка на все остане в пам'яті кожного Галичанина, що її бачив. На дяківських ланах стояли цілі валки обозів, гармати і роззброєні галицькі війська, окружені польськими скорострілами.

Це місце назвали гарматчики "Йосафатовою долиною". Тут заїхав 9. г. полк і з розпучливим боєм віддав свою зброю. Річ ясна, що все оружжя віддавали гарматчики вже нездатним, поспутим, бо сподіваючися цього ще перед Дяківцями, кидали в воду замки від крісів і скорострілів та гармат. По більшій часті роздали кріси дядькам, а пістолі ховали до кишені.

Місцеве населення з великим пригнобленням дивилося на цю нашу недолю.

З Дяковець вдалося цілому полкові вкупі з кількома фірами і кухнею вимкнутися з цієї „Йосафатової долини“ і під проводом пор. Бабія лісами та манівцями крадькома дійшов полк аж до Збруча. Над Збручем під одним селом в долині, коло ліса, відбулося останнє пращання цілого товариства. Пор. Бабій зібрав всіх кругом себе, виголосив пращальне слово та при кінці привів всім присягу, що коли прийде слушний час, всі зібрані стануть під прапор України. На пращання поцілувалися всі, а потім поділилися на партії і подалися домів, хто куда... Сокальці на Тернопіль, Гуцули на Скалу, декотрі на Гусятин, а осиротілі старшини — Німці і Наддніпрянці — гарматчики подалися на Камянець Под. шукати притулку в от. Петлюри.

Від Видавництва

Минуло десять літ з того часу, як почала свою діяльність „Червона Калина“. А почалася ця діяльність майже з нічого. З малих фінансових засобів, ще з меншою кількістю членів. Метою Видавництва було спершу випускати раз у рік Календар-Альманах, щоб тим способом, бодай у часті, виповнити прогалину в збиранні памяток й документів із визвольних змагань. Й чимало було тих цінних памяток, які затрачувались між людьми. Записки, спомини, матеріяли, крім цього важливі події, що зберігалися ще в пам'яті учасників, які могли це все списати й відтворити. І це було найпекучішим завданням: зафіксувати, зберігти друком усі ті цінності, рятувати їх від заглади.

Та з часом виявилось, що намірів тих не в силі здійснити в тісних рямух звичайного Календаря-Альманаха. Довелося поширювати діяльність. Видавництво стало видавати крім Календаря-Альманаха ще й книжки, а коли й цього було за мало, став виходити окремий журнал „Літопис Червоної Калини“, присвячений головно мемуаристиці, для доповнення наміченого плану. Всеж таки в перших початках, важко було підшукати відповідний зразок для видавництва, що малоби заспокоювати усіх читачів і членів зокрема. Поміж членами бували всякі: інтелігенція, селяни, робітники; жіноцтво, мужчини й молюдь. Не всякого могла цікавити лише історія. Були

й такі, що бажали різноманітності й зміни, тож довелось в ряди-годи випускати дещо з белетристики, а навіть попадала іноді якась збірка поезій.

Вкінці таки виробилися свої окремі читачі й постійні відборці книжки „Ч. К.“ і то якраз із ділянки історичної.

Видавництво стало розгортатися. З приростом членів, а тим самим і з приростом сталих покупців видань, стало поширювати цю ділянку. Останні роки були переломовими. Видано цілу низку поважних праць, які піднесли вартість видавництва в очах громадянства, являючись великим вкладом у наше культурне надбання, та справжньою цінністю для рідної історіографії.

І зацікавлення вид. кооперативою помітно більшало з кожним роком, так що нині кількість членів доходить 2.000, а за останніх три місяці, якраз підчас теперішньої скрути прибуло їх до 600. Це небувале явище у нас. Рекордове осягнення як на наші умови. Причина тому двояка: раз — громадянство оцінюючи вагу установи, хоче її за всяку ціну піддержати, друге — постійні відборці книжки зрозуміли користь з членства, бо дістають цю книжку за половину ціни, як т. зв. товаровий зворот, якого не дає і не може дати ніяка інша кооператива.

На переломі нового року задумало видавництво перевести деяку зміну. В перших місяцях випускати-

ме поменше нових книжок, щоб тим способом дати членам полекшу в платностях, а всіх довжників притягнути до заплати давних боргів. Притому акція приєднування нових членів буде поширена, з метою оперти видавничу діяльність тільки на членах, для яких призначена буде книжка, а не на книгарнях,

яким при перепродажі треба давати 40% опусту. На цій здоровій базі правдивої кооперативи опреться „Чер. Калина“, яка після приєднання потрібної кількості членів та стягнення боргів матиме не лише готівку до обороту та своїх сталих відборців книжки, але й тверду основу для дальшої розбудови.

Видання „Червоної Калини“ на протязі десятиліття

Адміністраційний р. 1922.

Ю. Шкрумеляк: Поїзд мерців вичерпане	2.000	»
В. Софронів: Бо війна війною	» 2.000	»
С. Тобилевич: Рідні гості	» 2.000	»
Є. Яворівський: »Серед куль ігранат«	2.000	»
»Сурма« Співаник	» 10.000	»
За золотoverхий Київ	» 2.000	»
Лев Лепкий: Сон Івасика	» 1.000	»
Ноти:		
I	» 1.500	»
II	» 1.500	»
III	» 1.500	»
Укр. військо (діточі витинанки)	» 15.000	»
»Самохотник« календарець	» 3.000	»

Адміністраційний р. 1923.

Календар на 1924 р.	» 6.000	»
Календарець	» 7.000	»
Між молотом і квалом	» 3.000	»
Д. Дорошенко: »Про недавню минуле« I том	» 3.000	»
» » II »	» 3.000	»

Адміністраційний р. 1924.

Календар на 1925	8.000	»
Календарець	» 4.000	»
Д. Дорошенко: »Мої спомини III т. «	» 3.000	»
» » IV »	» 3.000	»
Ген. Капустянський »Похід укр. армій на Київ-Одесу« ч. III. (сконфіск.)	» 5.000	»

Адміністраційний р. 1925.

Календар на 1926 р.	8.000	»
Календарець	» 4.000	»
Ф. Дудко: »Глум«	» 3.000	»
М. Голубець: »Історія Львова«	» 3.000	»

Адміністраційний р. 1926.

Календар на 1927. вичерпане	8.000	»
Календарець	» 4.000	»
Я. Вільшенко: »Пригоди Цяпки Скоропада«	» 3.000	»
Богдан Лепкий: »Слота«	» 2.000	»
» » »От так собі«	» 3.000	»

Адміністраційний р. 1927.

Календар на 1928	8.000	»
Календарець	» 4.000	»
В. Софронів: »Гришник«	» 3.000	»
Халіда Едіб »В огні«	» 3.000	»
Богдан Лепкий: »Сотниківна« вичерпане	» 3.000	»

Адміністраційний р. 1928.

Календар на 1929 р.	10.000	»
Календарець	» 4.000	»
Р. Купчинський: »Курилася доріженька« вич.	» 3.000	»
» » »Перед навалою«	» 3.000	»

Ген. Петрів: »Спомини« I том	3.000	»
Ф. Дудко: »Чорторий«	3.000	»
» » »Квіти й кров«	3.000	»
»Берестейський Мир«	3.000	»

Адміністраційний р. 1929.

Календар на 1930 р.	10.000	»
Календарець	4.000	»
Петрів: »Спомини« II том	3.000	»
Ф. Дудко: »На згарищах«	3.000	»
Др. Степан Шухевич: »Спомини« I том	3.000	»
» » » II »	3.000	»
» » » III »	3.000	»
» » » IV »	3.000	»
» » » V »	3.000	»

Ю. Шкрумеляк »Чета Крилатих«	4.000	»
Богдан Лепкий »Зірка«	3.000	»
Лопушанський »Перемога« I том	3.000	»
» » » II »	3.000	»
М. Брилинський »Хресний вогонь«	3.000	»

Адміністраційний рік 1930.

Календар на 1931 р.	10.000	»
Календарець	3.000	»
Петрів: »Спомини« III том	3.000	»
М. Костів: »Джин-гіс-хан гряде«	3.000	»
Др. С. Шухевич: »Видиш брате мій«	3.000	»
Др. Г. Кох: »Договір з Денікіном«	3.000	»
М. Галаган: »Спомини« I том	3.000	»
» » » II »	3.000	»
» » » III »	3.000	»
» » » IV »	3.000	»
Мельник: »На чорній дорозі«	3.000	»

О. Степанівна: »На передодні великих подій«	3.000	»
---	-------	---

Др. А. Чайківський: »Чорні рядки«	3.000	»
Др. Максимчук: »Кожухів«	3.000	»
Крезуб: »Партизани« I том	3.000	»
» » » II »	3.000	»
Т. Масарик: »Світова Революція« I том	3.000	»
» » » II »	3.000	»

Адміністраційний р. 1931.

Календар-Альманах на 1932 р.	8.000	»
Календарець	4.000	»
О. Бабій: »Перші стежі«	3.000	»
Е. Чикаленко: »Щоденник«	3.000	»
І. Калічак: »Записки четаря«	3.000	»
В. Приходько: »Під сонцем Поділля«	3.000	»
Др. Кость Левицький: »Великий Зрив«	3.000	»
Ген. Петрів: »Спомини« IV том	3.000	»
Леснотвич: »Хроніка Гречок«	3.000	»
О. Олесь: »Кому повім печаль мою« (поез.)	1.200	»
В. Юрченко: »Шляхами на Соловки«	3.000	»
» » »Пекло на землі«	3.000	»
» » »З Соловецького пекла на волю«	3.000	»
І. Борщак: »Великий Мазепинець«	3.000	»

Стан Видавництва „Літопису Червоної Калини“

з дня 31 жовтня 1931.

Пересічні кошти друку одного числа:

Склад, друк і папір	зол. 1.000.—
Редакція і авторські гонорарі	» .300.—
Адміністрація і експедиція	» .150.—
Кліші	» .100.—
Оплата гуртом і порто переписки	» .100.—
Разом	зол. 1 650.—

Стан передплати:

До кінця 1931 р. вирівняло повну передпл.	275 передплатників в краю	i	36 за границею.
Довжні за IV квартал 1931.	510. краєв. по зол.	3.— зол.	1530.— i 2 загр. дол. 1.—
» » III. i IV. »	» 210. » » »	6.— »	1260.— » 5 » » 5.—
» » II. — IV. »	» 95. » » »	9.— »	855.— » 2 » » 3.—
» » I. — IV. »	» 118. » » »	12.— »	1416.— » 10 » » 20.—
» » IV. » 1930 i	» » »	» » »	» » »
» » I. — IV. »	» 78. » » »	15.— »	1170.— » 5 » » 12.50
» » III. i IV. »	» i »	» » »	» » »
» » I. — IV. »	» 79. » » »	18.— »	1422.— » 4 » » 12.—
» » II. — IV. »	» i »	» » »	» » »
» » I. — IV. »	» 52. » » »	21.— »	1092.— » 4 » » 14.—
» » I. — IV. »	» i »	» » »	» » »
» » I. — IV. »	» 45. » » »	24.— »	1080.— » 7 » » 28.—
» » 1929., 1930. i 1931	» 56. » » »	27.— »	1512.— » 10 » » 45.—
Разом 1518 краєвих	довжні зол. 11,337.—	i	85 загр. дол. 140.
i 85 заграничних	« » 1,243.—		
Разом 1603 передплатників	на зол. 12,580.—		

Рахуючи пересічно один золотий в місяць від передплатника, повинен місячний дохід з передплати вносити зол. 1.600. — До того приходять продажі поодиноких примірників через книгарні й кольпортерів. До розпродажу висилається книгарням до 400 примірників кожного числа. З того около 25% повертає непроданих, а 20% від проданих примірників дістають книгарні і кольпортери. Отож з такої продажі повинно впливати місячно зол. 240. Разом з передплатою зол. 1.840.

Від тої суми треба відрахувати 10% на таких передплатників і кольпортерів, які взагалі не виривають залежності, то є суму зол. 184.—, а тоді місячний дохід повинен вносити зол. 1,656.— себто якраз стільки, скільки виносять кошти видання. При збільшенім числі передплатників моглоб Видавництво журнал поширити, запросити до співпраці постійних співробітників, а разом з тим ще знизити висоту передплати.

Алеж біда в тому, що, як виказуємо вище, маємо лише 275 таких передплатників, які вирівняли дійсну «перед»-плату. Решта це самі «після»-платники, які по день 31 жовтня 1931 р. довжні Видавництву величезну суму зол. 12,580! — Очевидно, що Видавництво довжне через те поважні суми друкарні, складові паперу, авторам і т. п. І хоч «Літопис» має стільки передплатників, що їх по війні не мав ніодин український журнал, то з причини великих залежностей в передплаті не має можливості вести правильної господарки.

Залягаючим передплатникам Видавництво не здержує висилки журналу тому, що це в більшості члени «Червоної Калини», знані громадяни й діячі, українські установи й організації, про яких Видавництво має певність, що передплату вони таки виривають.

І саме до тих передплатників відноситься наше прохання: пришліть залеглу передплату і дайте Видавництву можливість продовжувати видавання журналу, одинокого того роду, який уявляє собою велику вартість для закріплення минулого й зберігання памяток історії.

Зіставлення.

1921 - 22	7 томів	7 загол.	2 кал.	1 кал.	3 нот.	1 від.
23	3 «	2 »	1 »	2 »		
24	3 «	2 »	1 »	2 »		
25	2 «	2 »	1 »	2 »		
26	3 «	3 »	1 »	2 »		
27	3 «	3 »	1 »	2 »		
28	6 «	5 »	1 »	2 »		
29	12 «	6 »	1 »	2 »		
30	16 «	10 »	1 »	2 »		

55 том.	40 заг.	10 кал.	17 кал.	3 нот.	1 від.
по 1. XI 31.	10 «	9 »	1 «	2 »	

65 том.	49 заг.	11 кал.	19 кал.	3 нот.	1 від.
---------	---------	---------	---------	--------	--------

21 - 22 р.	30 арк. друку книжок	24 арк. календаря
23 «	28 « »	12 » »
24 «	28 « »	12 » »
25 «	16.50 »	12 » »
26 «	29 « »	12 » »
27 «	34 « »	12 » »
28 «	80 » »	12 » »
29 «	129 » »	12 » »
30 «	161.75 »	12 » »

1931	536.25 друку книж.	120 арк. кален.
друкується	143.75 »	12 » »
разом	710 арк. книжок	132 арк. календ.

Разом 842 аркушів друку.

СПИСОК ЖЕРЕЛ ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ВИЗВОЛЬНОЇ ВІЙНИ 1914-1921 РР.

(Продовження),

Горбай Василь. З повідомленням. „Літопис Черв. Кал.“ Львів. 1980. ч. 6. ст. 5.

9. сотня УСС. на Боднарівці.

Горбай Василь. На переломі. Спомини 16-літнього хлопця. „Літопис Черв. Кал.“ Львів, 19330, ч. XI, ст. 2-4.

Сконфісовано.

Горбай Василь. Наступ на Кульпарків. „Літопис Черв. Кал.“ Львів. 1931, ч. I, ст. 9-11.

УСС. 1918.

Горбай Василь. На Яцка горі. „Літопис Черв. Кал.“. Львів. 1930, ч. 9, ст. 21.

Кор. епізод з боїв у Львові в 1918 р.

Горбай Василь. Останні дні IV Золочівської бригади. (Причинки до статті пор. С. Гайдучка: Слідом санітарної служби в 4 Золочівській бригаді). „Літопис Черв. Кал.“. Львів. 1931, ч. 4, ст. 12-13.

Горбай Василь. Під Сокильниками. „Календар Черв. Кал.“ на 1931 р. Львів. 1930. 8, ст. 52-57.

УСС. Бій.

Горбатий Осип. Вражіння з побуту на Великій Україні. „Поступ“. Львів. 1921, чч. 3-4.

Горбацьо Іван. До Галичини. „Календар Черв. Кал.“ на 1925 р. Львів. 1924. 8, ст. 57-58.

УГА. 1918. Ударний курінь II див. б. австр. армії. Від Херсона до Підволочиськ.

ВІД АДМІНІСТРАЦІЇ

До цього числа залучуємо поштові складанки.

ПРОСИМО прислати ними передплату на 1932 р. **З**алягаючих передплатників **п**р **о**с **и**м **о** **в**ирівнати залеглости за минулий час і біжучу передплату на 1932 р.

Шукаємо вістки

Хто з УСС-ів зможе подати, що сталося з Теофілем Когутом, ур. в Кліщівні пов. Рогатинського.

В останнє бачено його в 1919 р. як десятника УСС в Купчинцях к Тернополя.

Всякі відомости проситься подати на адресу Т-ва Охорони Воєнних Могил — Львів, ул. Словацького 14.

ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

ІЛЮСТРОВАНІЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ

IV. річник / Число 1. / Січень 1932.

*

З М І С Т

	Стор.		Стор.
З Новим Роком	2	Три зустрічі з проф. Ген. Пол. Юнаковим Всеволод Петрів, Геншт. Ген. Хорунжий	13
Різдво Христове на Великій Україні Юрко Гарасимів	2	Христос Раджається Степан Венгринович	14
Початки артилерії на Україні І. К.	5	З поїздки до Вадович Богдан Кабарівський	15
Ген. Осип Доброволя-Вітошинський	8	Коротка історія 9 гарматного полку УГА. Володимир Марак	17
„Дзядзьо“ Роман Купчинський	9	Від Видавництва Видання „Ч. К.“ на протязі десятиліття	22
Моя поїздка в Петроград з комісією для виміни полонених Микола Алискевич	10	Стан Видавництва „Літопису Ч. К.“	23
		Бібліографія	24

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ВІСТНИК

що виходить в 1932 р. під тою самою редакцією

Л Н В виходить точно в кінці кожного місяця в обемі шести аркушів.

Л Н В як і досі, є виразником ідей, боронених від 1922 р.: „літературний імперіялізм“ — в краснім письменстві, творчий субективізм — в критиці, енергетизм — в філософії, волонтаризм — в політиці.

Л Н В поборює, як і досі, старий провінціалізм і нове „всесвітність“, деб вони не виявлялися. Поборює „обективність“ в трактованні зявищ життя, за якою криється трусість думки і хворість волі.

Л Н В містить, як і досі, твори українських авторів, що вносять в нашу дійсність творчі ідеї завтрішнього дня, і тих, що відсвіжують традиції нашого великого минулого.

Л Н В присвячує увагу пекучим питанням українського життя на цілій нашій території, області економічній, культурній, церковній і політичній. Знайомить з новітніми національними рухами. З духовним життям великих народів окциденту. Старається виховувати суспільність в дусі властивого західній культурі активізму.

Л Н В пильну увагу уділяє інформованню про життя Великої України, містить оригінальні і передруковані праці зазбручанських авторів.

Передплата вносить: місячно 2'50 зол., піврічно 14 зол., на рік 26 зол.

Адреса Редакції і Адміністрації: Львів, вул. Руська Ч. 18. III. пов.

Редагує: Комітет. За ред. відповідає: Петро Постолук. Видає: Українська Видавнича Спілка.

В ЖЕ ВИЙШЛА III частина споминів втікача зі Соловок:

ВІТАЛІЙ ЮРЧЕНКО:

З СОЛОВЕЦЬКОГО ПЕКЛА НА ВОЛЮ

Перші дві частини — „Шляхами на Соловки“ та „Пекло на землі“ осягнули небувалий успіх. Безліч листів з признанням читачів для автора й подяками для видавництва. Найкращі вислови критиків-знавців та загалом цілої укр. преси. III частина „З соловецького пекла на волю“ не менше цікава й захоплююча, змальовує жахливі переживання автора підчас втечі та короткий побут на Україні до переходу за Збруч.

ЯК НАЙДЕШЕВШЕ ЗДОБУТИ ОСВІТУ?

Зложіть передплату на рік 1932 на видання

„САМООСВІТИ“

за 3'50 зол. річно

12 КНИЖОЧОК НА РІК — це 12 зрозумілих, популярних викладів з різних галузей знання на програмі народних університетів.

За чотири роки всі видання разом дадуть приступну енциклопедію знання і дадуть змогу людині, що покінчила народню школу, стати вповні освіченою людиною, якій ніодна галузь науки не буде чужою.

У передплаті книжки дуже дешеві!
Окремо коштують дороще!

Хто купує тепер всі книжки за роки 1930—1931 разом, той платить тільки 8 зол. разом з пересилкою.

КОЖНОГО МІСЯЦЯ ВИХОДИТЬ ОДНА КНИЖКА!

Передплатіть і другим порадьте!

Гроші шліть на адресу:

„ЦЕНТРОБАНК“ — Львів, Ринок 10.
з допискою на переказі: „для Самоосвіти“.

ОСВІТА — ЦЕ СИЛА!

Селяне, передплачуйте „САМООСВІТУ“!

Передплата на рік 1932 вносить усього 3'50 зол.

Життєві забезпечення це найкращий спосіб ощаджування, а життєва поліса найкраща щаднича книжка. Подбайте негайно про життєву полісу Товариства „КАРПАТІЯ“, Львів, Руська 18, I.

КООПЕРАТИВНИЙ БАНК „ДНІСТЕР“
у Львові, вул. Руська, ч. 20.

Приймає щоденно вкладки ощадности, починаючи від зол. 1.— від год. 8'30 рано до под. 2'30 пополудні, а в неділі й свята від год. 10-1 рано.

Вкладки ощадности зберігаються в строгій тайні. За вкладки й їх опроцентовання ручить Кооперативний Банк „Дністер“ цілим своїм майном, що обіймає між иншим три реальности у Львові і дві більші посілости в обемі поверх 2.000 моргів землі.

НА СВЯТА

найкраще приладите всяку їду, якщо всі потрібні припаси купуватимете тільки в найстаршій українській кооперативі

„НАРОДНА ТОРГОВЛЯ“

ТРЕТИЙ РІК ВИДАННЯ!

Передплачуйте одиникий
багато ілюстрований журнал

ТРЕТИЙ РІК ВИДАННЯ!

КІНО на 1932 рік.

КІНО виходить два рази на місяць.

Річним передплатникам будемо давати премії.

ПЕРЕДПЛАТА: На рік 12 зол., на 6 місяців 6 зол., на 3 місяці 3 зол.
Окреме число 55 сотиків.

Передплата за кордоном вносить 2 ам. долари річно.

Замовлення й передплату надсилаати на адресу:

„КІНО“ — Львів, вул. Бяхарська ч. 8/1

ЗЕМЕЛЬНИЙ БАНК ГІПОТЕЧНИЙ

АКЦІЙНА СПІЛКА

Одинокий український девізовий банк полагоджує всі банкові чинности.

Переводить перекази за границю до всіх місцевостей світа головно до Америки і на Україну.

Приймає вкладки в золотих і долярах.

Приймає векслі і офerti до інкаса.

У всіх краях Європи й Америки власні кореспонденти.

При письмених запитах долучати на відповідь марку за 50 гр.

Львів, Словацького ч. 14.

(Власний дім) Тел. 2-82. 75-32. 52-92. Тел. адреса: ЗЕМЛЕБАНК, Львів. Конто ПК0. 149.000.

Хлібороби, розвиток молочарського промислу поратує Вас у теперішній господарській скруті. Але тямте, що тільки справжній **молочарський промисл** під фаховою кермою і в звязку з сильною, центральною, молочарською організацією, якою є **Краєвий Молочарський Союз „МАСЛОСОЮЗ“**

поратує Вас у злиднях. Зле поставлене діло без сильної організації може нанести більше шкоди як пожитку. Звертайтеся о пораду і вказівки на адресу:

„МАСЛОСОЮЗ“

Львів, вул. Косцюшка Іа. Телефон 43-86, 81-04 і 39-66.

або до Відділів „МАСЛОСОЮЗУ“

СТРИЙ, Міцкевича
СТАНИСЛАВІВ, Собіського 24, тел. 654
ПЕРЕМИШЛЬ, Ринок 23, тел. 340
САМБІР, Косцюшка 11а, тел. 43
КОЛОМІЯ, Косцюшка 11, тел. 38

ДРОГОБИЧ, Пілсудського 14, тел. 285
ТЕРНОПІЛЬ, Міцкевича 41, тел. 234
ЛУЦЬК, Ягайлонська 25, тел. 239
СОКАЛЬ, Косцюшка 83
РУДКИ, Ринок.